

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
Факультет культурології
Кафедра культурології

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра

ВПЛИВ ФРЕЙМІВ КУЛЬТУРИ НА РОЗВИТОК
ТЕХНІКИ У ХХ-ХХІ СТОЛІТТІ

Освітньо-
професійна
програма **Культурні дослідження**
галузь знань **03 Гуманітарні науки**
спеціальність **034 Культурологія**

Здобувач: **Дзержинська Ольга Віталіївна**

Керівник: професор, доктор культурології
Кислюк Костянтин Володимирович

Рецензент: доцент, кандидат історичних наук
Довбня Ольга Анатоліївна

Допущена до захисту на засіданні кафедри
культурології « » _____ 2020 р.,
Протокол №

Харків 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ	7
1.1 Техніка як явище культури.....	7
1.2 Техніка і культура в науковій літературі ХХ-ХХІ ст.....	12
1.3 Методологічні засади роботи. Фрейм-аналіз.....	19
Висновки до розділу	29
РОЗДІЛ 2. ТЕХНІКА ТА КУЛЬТУРА У ХХ-ХХІ ст	33
2.1 Тенденції розвитку культури ХХ-ХХІ ст.....	33
2.2 Техніка, як культурне надбання.....	39
2.3 Техногенність у соціумі.....	46
Висновки до розділу.....	49
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ ст	54
3.1 Моделі розвитку техніки у сучасній культурі.....	54
3.2 Новітні напрями технічного розвитку на стині ХХ–ХХІ ст.....	60
3.3 Перспективи розвитку технологій у мистецтві.....	64
Висновки до розділу.....	71
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одним з найскладніших теоретичних питань сучасної науки є питання про місце і роль техніки в культурі, її досягнення та проблеми. Останні сто років техніку або засуджували, або зневажали, або дивилися на неї з жахом, або боялися перед нею. Відзначимо, що саме поняття техніки багатогранно і багатоаспектне. В даному випадку під технікою ми розуміємо систему матеріальних, інструментальних засобів. За допомогою яких людина впливає на навколишній світ, перетворює його, створює, транслює і відтворює культуру.

Культуротворчий результат в процесі застосування даної техніки досить значний. Використовуючи її, людина радикально перетворив природу і самого себе, стандартизував свою діяльність. Він цілком включився в культурний простір. Але сила техніки творчий потенціал людини. До того ж вона в силу своєї недосконалості досить часто виходила з-під контролю людини, створюючи чимало проблем.

Техніка залежить від рівня культури суспільства, вона є в цьому сенсі соціальним феноменом. При цьому культурне освоєння суспільством досягнень технічного прогресу залежить від його культурних традицій, готовності прийняти нові технології, адаптувати їх до власних соціокультурним реаліям.

Таким чином, питання про техніку – це питання про долю людини і долю культури. Техніка робить свій вплив на всі сторони життя суспільства. Мистецтво, культура, побут, освіта в значній мірі перетворюються під впливом техніки.

Огляд літератури. Дослідження в області філософії техніки привернули увагу багатьох західних фахівців. Наприклад Ф. Дессауера, Е. ДюбуаРеймона, К. Мітчема, М. Хайдеггера, К. Ясперса, М.А. Бердяєв, С.А. Лебедев, Т.Г. Лешкевич, В.В. Миронов, В.М. Розін, Л.І. Шестов та ін.

Техніку, як соціокультурне явище розглянуто у роботах: Є.О. Ануфрієва, М.Г. Багдасарян, О.С. Карміна, В.С. Пусько, О.С. Стрельцова, В.І. Столярова.

Дослідженнями техніці у культурі займалися В.Г. Горохів, В.П. Кохановський, В.С. Стьопін, Е.А. Шаповалов, О.О. Воронін та О.Ю. Уклєцьов та ін.

Мета дослідження – виявити вплив фреймів культури на розвиток техніки у XX-XXI столітті.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні *завдання*.

- Проаналізувати літературу, присвячену впливу культури на розвиток техніки.

-Проаналізувати роль техніки у соціокультурному просторі.

-Визначити сучасний стан і перспективи техніки як інструмента соціального перетворення.

- З'ясувати значення техніки у вирішенні глобальних проблем соціуму.

Об'єктом дослідження є світова культура XX-XXI ст.

Предметом дослідження є вплив фреймів культури на розвиток техніки у сучасній культурі.

Наукова новизна одержаних результатів:

– На основі культурологічного підходу було здійснено спробу концептуалізувати техніку як соціокультурний феномен. Її подальший розвиток буде цілком залежати від соціокультурного контексту, від панування тих чи інших моделей такого розвитку (фрейм-аналіз).

– Визначено новітні напрями технічного розвитку на стині XX–XXI ст. як прояву двох поширених сучасних техніцистських фреймів: неомеженого або обмеженого науково-технічного розвитку.

– Показано, що в сучасних умовах найбільш доцільним є *фрейм контролю над технікою*. Він включає в себе передусім такі аспекти як професійний (створення надійної та ефективної техніки, абсолютне додержання правил користування нею) та моральний (почуття відповідальності за створення та користування технікою, неможливість завдання нею найменшої шкоди іншим людям).

Методологія дослідження носила междисциплінарний характер. Використання *міждисциплінарного підходу* зумовлено отриманням інформації з

різних галузей науки: культура, історія і філософія техніки, соціологія, мистецтво. За допомогою міждисциплінарного підходу є можливість синтезу різних областей науки, яий відкриває нові можливості культурологічного знання.

Методологічною основою роботи є *культурологічний підхід*. Він дозволив провести аналіз техніки передусім як явища культури, укоріненого в її особливостях, а уже в другу чергу – як виплоду наукових відкриттів і промислово-технологічних інновацій.

При дослідженні використовується *методологія фрейм-аналізу*. Фрейм-аналіз дозволив відібрати окремі, найбільш яскраво представлені, події, об'єкти, проблеми, категоризувати і розглядати їх окремо від решти картини.

Історичний підхід використовувався для дослідження економічних та соціальних умов розвідку світу у XX-XXI ст.

Компаративний підхід ґрунтується на історико-порівняльному аналізу різних областей науки з метою виявлення подібного в технофікації культури.

Використання *аксиологічного методу* дозволило виявити цінності соціуму у розглядаємому періоді.

Системний підхід характеризується з точки зору її організації та стійкості, фіксує увагу на функціональній взаємодії її елементів. Індикатором в свою чергу доповнюється динамічним аспектом, з огляду на динаміку системи і її функцій. Яка виявляється в процесах еволюції культури в цілому і перегрупування її елементів в нові системні структури. Цей підхід необхідний для визначення техніки, як явища культури, складові якого взаємодіють один із одним.

Структурний підхід дав можливість трансформувати отриманні знання про вплив культури на розвиток техніки XX-XXI ст., як проструктуровану цілісність соціокультурного простору.

Семіотико-герменевтичний підхід дозволив виявити, дослідити, зрозуміти та інтерпретувати властивості знаків та знакових систем у техніці.

Практичне значення. Матеріали даного дослідження можуть бути використанні в процесі лекційної роботи за дисципліною «Філософія техніки», «Історія світової культури» та «Історія культури України».

Структура роботи визначається логікою та послідовністю дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури. Список літератури складається з 90 найменувань. Загальний обсяг тексту - 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ

1.1 Техніка як явище культури

XX-XXI століття немислиме поза культурою. Людина XX-XXI століття немислима без культури. Культура ж невичерпна, багатоліка. Величезністю своїх діянь вона перебиває весь спектр людського буття. Культура нескінченна, заповнюючи собою весь час-простір. Це не гасло на рубежі століть, скоріше це притча про культуру, її заповідь на майбутнє [21, с. 27].

В даний час в культурі можна відзначити дві глобальні тенденції. По-перше, має місце культивування і маніфестування різних, незбіжних підходів, поглядів, бачень світу (в кінцевому рахунку, вони визначаються різноманітністю і відмінністю форм індивідуального і колективного життя). А також іде пошук нових критеріїв общезначимості й об'єктивності.

По-друге, попри властиві середині XX ст. сподівання на необмежені можливості технологій та економічного зростання, стає очевидним. Щобудь-який соціально-економічний розвиток не може не спиратися на столітні традиції, звичаї, вірування інших народів. Тому, не перебільшуючи ролі національних традицій в житті суспільства, не можна применшувати і їх ролі у вирішенні загальнозначущих проблем [9, с.14].

Ми розглядаємо техніку як феномен культури, тому що необхідність в ній виходить за рамки біологічних потреб. Техніка тісно пов'язана з іншими явищами культури: наукою, мораллю, економікою, політикою, мистецтвом і ін. Але ці зв'язки мають різний характер.

Особливістю техніки як феномена культури є використання технічних досягнень минулого на більш високих стадіях її розвитку.

Наприклад, застосування важеля, відомі з глибокої давнини, використовуються і в найсучасніших технологіях [17, с.34].

Відповідно, поява якісно нових технічних пристосувань можливо тільки в рамках певних техніко-технологічних традицій, обумовлени ними. Цю характеристику техніки прийнято називати внутрішньої детермінацією технічного розвитку.

Іншою рисою техніки є системний і суперечливий характер її впливу на культуру, включаючи освіту, моральність, релігію і мистецтво. Технічні винаходи здатні змінити весь життєвий світ людини, перетворивши його в техносферу. Пріоритет техніки в сучасній культурі призводить, на думку культурологів, до панування «технічної раціональності», в основі якої лежать стандарти інструментальної діяльності [32, с.54].

Але слід зауважити, що технічний прогрес не супроводжується автоматично одночасним моральним і художнім прогресом. Дуже часто технічні досягнення перетворюються в нові засоби винищення і поневолення людини. Якщо ми не прагнемо до самознищення людського роду, то в розвитку техніки повинно бути присутнім також і людський, ціннісний вимір.

Нині кожний технічний винахід ставить особистість і людство в цілому перед проблемою вибору моральних підстав, духовних цінностей і гуманітарних наслідків настання технічної цивілізації [56, с. 132].

В. Румянцев зазначає, що техніка є універсальним феномен сучасного світу, що істотно впливає на зміни в культурі людства [60, с.337].

В умовах сучасної технічної цивілізації еволюція техніки, в першу чергу впровадження нових технологій, залежать від соціокультурних чинників цієї спільноти. Так, традиційна форма соціальної конкуренції народів стверджує пріоритет розвитку військово-промислового комплексу. Є достатня підстава для твердження: сутнісні характеристики техніки найчастіше стають відображенням системи цінностей спільноти.

Варіативність використання техніки ставить провідну моральну проблему технічної цивілізації - відповідальність вчених за можливе застосування своїх відкриттів в техніці.

Звідси категоричний імператив культури в технічній цивілізації: принципи гуманізму і екології вище економічної ефективності, технічної

доцільності і політичної вигоди. Слід зауважити, що у відомих сучасній науці традиційних суспільствах техніка завжди підпорядкована цінностям життя. Можливо, що факти порушення цього принципу ставали однією з причин (або причиною) порушення екологічної рівноваги в локальному регіоні і зникнення цивілізацій, культур [84, с.116].

Стрімкий розвиток техніки, перетворення її в потужну складову частину сучасної планетарної цивілізації, викликали до життя різні тлумачення сутності і цінності техніки. Проблема наслідків комп'ютеризації суспільства і створення штучного інтелекту є однією з найпопулярніших в дискусіях. Полеміка прихильників і противників привела до усвідомлення необхідності нових досліджень природи розуму, свідомості (духу) людини. Особливе місце в сучасній філософській літературі займають праці, присвячені оцінці техніки. Перш, ніж проектувати і фінансувати інноваційні проекти необхідно знати сукупність наслідків впровадження тієї чи іншої інновації [14, с. 170]. Осмислення проблем аксіології техніки на філософському рівні набали загальнокультурного значення. Зокрема, відзначено, що планування технічного прогресу неможливо навіть в умовах технократичного суспільства, як відомо, що перетворює особистість в елемент машини. Отримала визнання позиція, яка стверджує, що критерії раціональності планування технічної інновації повинні вироблятися поза технічних, економічних або політичних чинників. Соціокультурна проблема техніки полягає в її використанні, а використовується технологія, як правило, в інтересах групи людей.

Серед провідних філософських проблем техніки і технології називають питання про походження техніки і характер її зв'язку з природою, суспільством, культурою. Так, існують концепції про злиття сучасної науки і техніки, в яких властивість первинності надається природничим наукам або техніці, відповідно, наслідком визнається техніка або природознавство. Ця дискусія має принципову підставу: науково-технічний прогрес починається з масштабного теоретичного осмислення або випадкових знахідок, яким потім надається видимість солідного обґрунтування [1, с.46].

Парадигма технічного прогресу, як безмежного за можливостями конвеєра поліпшення буття людини, вироблена європейським мисленням пару століть назад. Вона спиралася на ідеї необмеженість природних ресурсів і досконалості людини, існуючого автономно від природи. Ці ідеї спростовані життям. Сучасне суспільство все частіше задається питаннями: Чи є майбутнє у людини технологічної? Чи є майбутнє у культури, суспільства, цивілізації з технікою або без техніки?

Б.І. Кудрін, відмічає: «сама по собі, поза соціумом, техніка (будь-яка!) - купа заліза». Немає ніяких підстав говорити про появу сьогодні (та й в майбутньому) в «навколишньому технічному світі» виробів (машин), «протидіючих другим законом термодинаміки» [38, с.60].

З одного боку техніка можлива тільки як продукт суспільства. З іншого «межа техніки в тому, що вона не може існувати сама по собі, для себе, вона завжди залишається засобом. Тому техніка двояка. Техніка сама не ставить перед собою мети » [85, с.140].

Техніку як соціальне явище породило розвиток суспільства, як деякого «надорганізму», і зрозуміти її сутність та функції можна лише аналізуючи характер розвитку суспільства як системи. З самого початку і все більше в процесі розвитку суспільство включає в себе відповідним чином перетворені елементи середовища - технічні об'єкти. Будь-які аналогічні їм об'єкти (окремо або в сукупності) не є, і ніколи не будуть, самостійними системами в навколишньому середовищі. Вони завжди будуть певними елементами (підсистемами) суспільства як цілого, підлеглими його загальним цілям і задачам [26, с.23].

Техніка в сучасному глобалізованому світі, яку В.С. Степін називає техногенною цивілізацією, має, перш за все, онтологічний статус, де технічний прогрес - це частина еволюції природи.

Техногенна цивілізація, народившись в європейському регіоні приблизно в XIV-XV століттях, сформувала те ядро системи цінностей, на яких заснована сучасна техногенна цивілізація [72, с. 508]. Для з'ясування цього в соціально-гуманітарної думки (оскільки сучасна цивілізація породила безліч глобальних

криз, в тому числі і нинішній фінансово-економічеській криза). Прийнято розділяти поняття розвиток і прогрес. Поняття розвиток вживається в значенні соціально-економічного розвитку, а поняття прогрес приміково до науково-технічному прогресу. Причому наука визначає (детермінує) техніку, техніка - економіку, економіка - соціальний розвиток. Поняття розвиток є найбільш загальним, так як, відповідає тим змінам, які задовольняють двом основним вимогам:

-По-перше, зміни мають незворотній характер.

- По-друге, в процесі змін з'являється щось принципово нове [79, с. 56].

Розвиток може бути як прогресивним, тобто провідним до поліпшення і регресивним, тобто провідним до погіршення.

В даний час існує три точки зору на процес розвитку суспільства в цілому:

1. Ідея регресивного розвитку (починаючи з античної Греції).

2. Ідея прогресивного розвитку (Гегель, марксизм).

3. Ідея циклічного розвитку (О. Шпенглер, П. Сорокін. А. Тойнбі) [67, с. 427,488].

Однак найчастіше вважається, що науково-технічний розвиток соціуму має прогресивну спрямованість. Сучасний суспільний розвиток детерміновано розвитком техніки. Парадокс полягає лише в тому, що хоча розвиток техніки прогресивний, то розвиток суспільства не завжди можна назвати також прогресивним. У чому ж тут справа? Питання впирається в поняття техніки.

М. Хайдеггер, філософськи аналізуючи техніку, показав, що техніка не просто конструює «технічний світ».

Вона підкоряє своєму імперативу чи не весь простір соціального буття, впливаючи на осмислення історії, зокрема на її періодизацію [76, с. 224].

Нині не викликає сумніву, що наслідки вторгнення техніки неймовірно різноманітні, а у віддаленій перспективі навіть непередбачувані.

На погляд А.Р. Абдулліна [1, с. 60], сучасна техніка наступним чином відповідає на ці питання:

1) Знати, значить досягати, знання про світ і значна частина людських знань укладена в технічну діяльність - техніці. Неможливо сьогодні уявити буття людини без комп'ютерів, засобів мобільного зв'язку і т.д.

2) Людина не в змозі використати всі можливості, що дає нам розвиток техніки. Наприклад, вона дає в наше розпорядження кошти, що дозволяють знищити все людство. Однак та ж техніка може дати все необхідне для нормального проживання зростаючого населення планети, аж до регулювання його чисельності. А які можливості і моральні наслідки несе генна інженерія? Отже, мораль розвитку світової спільноти не має права ігнорувати можливості сучасної техніки.

3) Сьогоднішній світ, його сучасний стан, жоден начерк майбутнього не обходить техніки. Вона або джерело щастя, або пороку. Для одних вона зростання свободи особистості для інших загроза її суверенітету.

Таким чином, можна стверджувати, то на що може сподіватися людина, багато в чому буде реалізовано за допомогою техніки [1, с. 95].

У феномені техніки укладені основоположні поняття, що характеризують особливості нашої цивілізації. До них можна віднести «прогрес», «ефективність», «раціональність» і навіть «природу». В епоху вивчення впливу розвитку техніки та технологій на суспільство, культуру, індивіда до всього комплексу проблем, стали важливою частиною філософського знання. [2, С. 6]

1.2 Техніка і культура в науковій літературі XX-XXI ст.

Бурхливий розвиток техніки стимулювало і філософські дослідження феномену техніки.

У XX столітті в працях Ф. Дессауера, Т. Веблена, М. Хайдеггера, Л.Мемфорда, Х. Ортега-і-Гассета, Е. Тофлера, К. Ясперса, М. Бердяєва, Ж. Еллюля і інших філософів. Були поставлені проблеми онтологічного статусу техніки, її сутності, закономірностей і перспектив розвитку.

При всіх величезних успіхах техніки життя людини, в основному не стала безпечнішим і щасливішим, здоровішим і більш благополучнішим. Більш того, вчених, політиків, письменників хвилює питання про роль роботизації, про зростаючі техногенні катастрофи. У межах же філософської антропології постає питання: що техніка може дати людині і чого позбавити в контексті глобальних проблем?

Перший, хто зробив техніку предметом спеціально філософського аналізу з точки зору її сутності, що ввів саме поняття «Філософії техніки», - німецький філософ Ернст Капп. Він вважав технічні пристрої продовженням («проекціями») людських органів. На його думку, «в знарядді людина систематично відтворює себе самого». Причому це виражається не тільки в тому, що знаряддя функціонально продовжують і розширюють можливості органів людини. «Силу яких потрібно збільшити», але в кінцевому рахунку і структурно: «вигнутий палець стає прообразом гачка, жменя руки – чашею» [50, с.15].

Однак Е. Капп ставився до того напрямку, яке К.Мітчем називав «інженерної філософією техніки». До цього напрямку Мітчем відносив також П.К. Енгельмейера і Фрідріха Дессауер. [28, с.5].

Але Мітчем зазначає, що у Дессауер з'являється думка, згідно з якою «Сутність техніки не проявляється ні в промисловому виробництві. Ні в самих продуктах техніки (які тільки використовуються споживачами), але в самому акті технічної творчості» [28, с.5; 50 с.26,27].

Льюїс Мамфорд, представник напрямку вважав, що всі технічні здобуття людства «Найменше мають на меті збільшення продуктів харчування або контроль над природою. Вони скоріше спрямовані на використання невимірних внутрішніх органічних ресурсів людини, на більш адекватну реалізацію його внеорганічних потреб і прагнень» [50, с.32].

На думку іншого представника напрямку, М. Хайдеггера, техніка ставить під загрозу його ідентичність в майбутньому: «Техніка не є те саме, що сутність техніки. Шукаючи сутність дерева, ми неминуче побачимо: те, чим пронизано всяке дерево як таке, саме не є дерево, яке можна було б зустріти серед інших дерев. Точно так само і сутність техніки. Ми тому ніколи не обдумаємо свого ставлення до сутності техніки, поки будемо просто думати про неї, користуватися нею, управлятися з нею або уникати її. У всіх цих випадках ми ще рабськи прикуті до техніки, байдуже, ентузіастическіми ми її затверджуємо або відкидаємо. У самому злому полоні у техніки, однак, ми опиняємося тоді, коли вбачаємо в ній щось нейтральне. Таке уявлення, в наші дні особливо поширене, робить нас абсолютно сліпими до її суті» [77, с.221].

В сучасній філософії, дійсно виділяються три доміантних підходи до вивчення сучасних технологій:

1) Перший зводиться до повного заперечення і відношенню до техніки як до ворожої людині сили (неолуддізм).

2) Другий ґрунтується на природній конвергенції машинного і людського розуму (трансгуманізм).

3) Третій займає проміжну позицію, визначальну пошук відповідного співіснування людини, технологій і штучно створених організмів, а також вироблення способів максимальної адаптації до техногенної реальності інформаційного суспільства [53, с.24].

Складність проблеми відносин людини з технікою цілком усвідомлювалася О. Шпенглером, який в вивченні самого явища техніки і наслідків технізації випереджав сучасників. В роботі «Людина і техніка» узагальнені тенденції, які безпосередньо загрожують життю. Шпенглер, тим самим, один з найперших представив планетарний масштаб пов'язаних з

проблемою техніки та технологій. І можливо, мав рацію Х. Сколімовський, стверджуючи, що: «Філософія техніки - це філософія нашої культури, філософія людини в цивілізації. Яка побачила себе в глухому куті, якої загрожує спеціалізація, роздробленість і розбещеність і яка усвідомлює, що обрала помилковий мову для свого спілкування з природою» [65, с. 242].

Ф. Фукуяма в книзі «Кінець історії і остання людина» пише: «Досвід двадцятого століття поставив під велике питання заяви про прогрес на основі науки і техніки. Оскільки здатність технічного прогресу покращувати людям життя, невіддільне від паралельного морального прогресу людини. Без цього міць техніки просто буде звернена на цілі зла, і людство стане гірше, ніж було раніше. Тотальні війни ХХ-го століття не були б можливі, якби не основні досягнення Промислової революції: залізо, сталь, двигун внутрішнього згоряння, літак. У фантастичного зростання економіки, можливість якого створила сучасна наука, є і зворотна сторона. Оскільки це зростання привело до серйозних пошкоджень навколишнього середовища в багатьох частинах світу і створило ймовірність глобальної екологічної катастрофи» [75, с. 34].

Не випадково, технологічні перевороти, які змінюють доцентру стан суспільства, американський футуролог Е. Тоффлер називає «послідовними хвилями цивілізації». Для кожного з цих оновлених станів суспільства характерно перетворення перш спорадичних форм економічної діяльності в провідній галузі економіки, де створюється основне багатство суспільства. Так сталося в давнину і в середині століття з появою і розквітом ремесла. А в Новий час - з перетворенням виготовлення знарядь праці в індустріальне виробництво. Так само йде справа і в постіндустріальному суспільстві, де виробництво знання і інформації стає провідною сферою діяльності людей. Тепер саме тут створюється головне багатство суспільства [72, с.56].

«У своєму розвитку сучасна техніка, - констатує А.Р. Абдуллін, - досягла дуже високого рівня. Та може свої ж технічні недоліки вона усуває засобами все тієї ж, тільки більш вдосконаленою техніки. Розвиток техніки стає справою самої техніки - технізацією самого управління. Досягнення в області запланованого розвитку техніки стали воістину грандіозними, що виникла

світоглядна установка технократії. Метод управління технікою, засобами самої техніки, застосований до розвитку суспільства усуваючи всі недоліки. Але така установка є, не що інше, як наукове марновірство. Інакше кажучи, сучасне століття - століття техніки намагається по-своєму, по технічно перевлаштувати і визначити життя суспільства» [1, с. 123].

Йдеться саме про технічний, а не науковий бік стасовно майбутнього людства. Техніка в порівнянні з наукою, має більше можливостей для досягнення заданих цілей. Техніка може сама спрогнозувати свої результати. Наука ж в свою чергу не має змоги спрогнозувати результати своєї дослідницької діяльності [4, с. 121]. Тому: «Всякому планування і вмінню - зазначає Ясперс, - поставлена межа там, де людина повинна вільно віддатися на волю випадку. Те, чого вона здатна досягти, за самою своєю суттю недоступно обчисленню; розглядаючи ж це як свою мету, ми тільки порушуємо, або знищуємо хід речей. Наші можливості приходять з майбутнього, несподівано, просто і захоплююче, по ту сторону і до будь-якої техніки, захоплюючи і саму техніку» [86, с. 203].

«Не наука і не техніка самі по собі, не науково-технічний прогрес як такий відповідальні за виникнення навислої над людством загрози глобальної катастрофи - всю повноту відповідальності за це несе капіталістичний спосіб практичного використання їх досягнень» [3, с. 143-144]. .

Найбільш яскраво і наочно жах людини перед технічною міццю показав Ауреліо Печчеї. Творець всесвітньо відомої організації - Римського клубу - який об'єднав вчених, які досліджують глобальні проблеми сучасності, тобто ті процеси, які загрожують майбутньому людської цивілізації. У книзі «Людські якості» А. Печчеї відмічав: «Витоки цієї майже зловісно набутої потужності людини лежать в комплексній дії всіх змін. А їх своєрідним символом стала сучасна техніка. Ще кілька десятиліть тому світ людини можна було - в дуже спрощеному вигляді, зрозуміло, - уявити трьома взаємопов'язаними, але досить стійкими елементами. Цими елементами були Природа, сама Людина і Суспільство. Тепер в людську систему владно увійшов і четвертий, і потенційно некерований елемент - заснована на науці Техніка» [58, с.37]. Так що людина

вже не в змозі не тільки контролювати ці процеси, але навіть просто усвідомлювати і оцінювати наслідки всього, що відбувається.

Сьогодні деякі філософи і культурологи схильні вважати техніку, вірніше, її панування в сучасному суспільстві, чи не найголовнішим злом сучасної цивілізації. Небезпека техніки може полягати в тому, що людина потрапляє в повну від неї залежність. Існування і прискорений розвиток техніки вже не можна зупинити. Людина починає сприймати весь навколишній світ як об'єкт перетворень, тобто існує небезпека перетворення самої людини на подобу бездушного механізму. У зв'язку з цим небезпідставно твердження відомого казахстанського філософа А.Г. Косиченко: «Основний негативний зміст техніки полягає в тому, що на її розвиток людина витрачає свої людські сили, і чим більш ця техніка складніше, необхідне вивільнення людини» [37, с. 108].

Але Технізація різних сфер життя проходить вже кілька десятиліть років, і розвиток техніки йде паралельно процесу гуманізації суспільства. Поки що шкода техніки набагато менше негативних наслідків фанатизму і негуманних суспільних відносин, адже техніка забезпечує не тільки комфорт. Вона допомагає людству позбутися від страшних хвороб, від голоду, від наслідків природних катаклізмів. Техніка сприяє освіченості людства, і знайомству з культурою різних народів і регіонів. Проте, майбутність сучасної цивілізації залежить від того, якою мірою розвиток техніки буде пов'язаний з можливостями природного середовища та цілями морального вдосконалення людства. А щоб техніка в своєму агресивному розвитку не знищила людини і природу, потрібні значні вольові зусилля і практичні кроки громадських організацій, урядів, всієї світової спільноти.

Таким чином, роль техніки в культурно-цивілізаційному розвитку соціуму і глобалізації всіх сторін суспільного життя і людства в цілому, дійсно набуває вигляду «онтологічного кентавра». Х.Ортега-і-Гассет, створив можливість немислимий раніше швидкості повідомлення, привівши людство, як говорив К. Ясперс, до глобального єднання. «Реальність техніки привела до того, що в історії людства стався неймовірний перелом, все наслідки якого можуть бути передбачені й недоступні навіть для найпалкіших фантазії. Хоча ми і

знаходимося в самому центрі того, що конституює механізацію людського життя» [85, с. 146].

Про кризу культури початку ХХ століття писали і філософи, які не поділяють концепції циклічного культурного розвитку, зокрема, Й.Хейзинга і П. Сорокін.

Й-Хейзинга оцінює стан культури ХХ століття з точки зору деяких введених їм нормативів, які він вважає необхідними умовами існування культури. З точки зору Хейзинга, культура вимагає рівноваги матеріальних і духовних цінностей, рівноваги. Що в свою чергу створює «такий стан суспільства, яке оцінюється як щось більше і вище, ніж задоволення голою потребою або відвертого владоловства» [78, с. 64].

Крім того, справжня культура містить прагнення, вона є спрямованість на якийсь ідеал самого різного роду. Культурне товариство передбачає панування людини над природою. Перш за все - людське; воно зобов'язує особу вільно підкоритися ідеї боргу і прийняти деякі громадські табу; умовності, правила поведінки, культові уявлення.

Тобто, «культура як спрямована позиція суспільства дана тоді, коли підпорядкування природи в області матеріальної, моральної та духовної підтримує такий стан суспільства. Яке є вище і краще забезпечується готівкою природними відносинами, відрізняється гармонійним духовних і моральних цінностей і характеризується певним ідеалом. Гомогенним в своїй суті, на який орієнтовані різні форми діяльності товариства» [47, с. 153].

Хейзинга вважає, що ці умови існування культури в ХХ столітті порушені. Людство не навчилося «володіти собою», в суспільстві спостерігається перевага матеріальних цінностей над духовними, в культурі немає спільного устремління. Гасла, які проголосила культура ХХ століття, - благоденство, могутність, справедливість, - з точки зору Хейзинга, нічим не відрізняються від ідеалів печерної людини. І тому не можуть бути визнані метою високорозвиненою культури.

Хейзинга називає велику кількість і інших проявів культурного кризи ХХ століття. Це криза мислення і знання, зниження активного і зростання

пасивного елемента в культурі, відмова культури від ідеалу пізнання, занепад моральних норм і криза мистецтва. Культурний розвиток ХХ століття в цілому Хейзінга називає процесом «варваризації». Входить якого в культурі «досягнення змісту високої проби поволі не чути і витісняється елементами нижчого змісту». [57, с. 206].

Про глобальну кризу культури ХХ століття, яка проявилася в кризі науки і мистецтва, філософії та релігії, права і моралі, способу життя і звичаїв, як пише П.Сорокин [67, с. 180, 183]. Правда, на відміну від інших філософів, він не пророкує близьку загибель європейської культури в цілому, а бачить лише неминучість вмирання її чуттєвої форми.

На думку філософа Н. Бострома: «Перед лицем перспективи вибухового розвитку інтелекту ми схожі на дітей, що грають з бомбою. Саме такий розрив між потужністю нашої іграшки і незрілістю нашої поведінки. Сверхразум - це виклик, відповісти на який ми не готові сьогодні, і не будемо готові ще довгий час. Ми поняття не маємо, коли відбудеться детонація, хоча якщо піднести пристрій до вуха, вже можна почути тихе цокання. [8, с. 278].

Таким чином, можемо констатувати, що дослідники так і не дійшли до єдиної думки, нібито саме техніка є вирішальним фактором глобальної кризи культури у ХХ ст.

1.3 Методологічні засади роботи. Фрейм-аналіз

Методологія дослідження носила междисциплінарний характер. Використання *міждисциплінарного підходу* зумовлено отриманням інформації з різних галузей науки: культура, історія і філософія техніки, соціологія, мистецтво. За допомогою міждисциплінарного підходу є можливість синтезу різних областей науки, яий відкриває нові можливості культурологічного знання.

Методологічною основою роботи є *культурологічний підхід*. Він дозволив провести аналіз через культурологічну призму таких понять, як «норми» і «цінності», «уклад» і «спосіб життя», «культура» та «культурна діяльність» і т. д. [34, с. 136]. У трактуванні представників Харківської школи культурології (В. Шейко, О. Кравченко, К. Кислюк та ін.) змістом підходу є визнання вищевартості саме культурних чинників відносно будь-яких інших. Відтак, з точки зору культурологічного підходу, техніка у першу чергу є явищем культури, укоріненим в її особливостях. А уже в другу чергу є виплодом наукових відкриттів і промислово-технологічних інновацій.

Дозволяє враховувати різні погляди до різних історичних етапах розвитку культури і техніки, аналізувати характерні особливості історичних епох і періодів.

При дослідженні використовується *методологія фрейм-аналізу*. Фрейм-аналіз дозволив відібрати окремі, найбільш яскраво представлені, події, об'єкти, проблеми, категоризувати і розглядати їх окремо від решти картини.

Історичний підхід використовується для дослідження економічних та соціальних умов розвідку світу у XX-XXI ст.

Компаративний підхід ґрунтується на історико-порівняльному аналізу різних областей науки з метою виявлення подібного в технофікації культури.

Використання *аксиологічного методу* дозволило виявити цінності соціуму у розглядаємому періоді.

Системний підхід характеризується з точки зору її організації та стійкості, фіксує увагу на функціональній взаємодії її елементів. Індикатором в свою чергу доповнюється динамічним аспектом, з огляду на динаміку системи і її функцій. Яка виявляється в процесах еволюції культури в цілому і перегрупування її елементів в нові системні структури. Цей підхід необхідний для визначення техніки, як явища культури, складові якого взаємодіють один із одним [81, с. 61].

Структурний підхід дав можливість трансформувати отриманні знання про вплив культури на розвиток техніки ХХ-ХХІ ст., як проструктуровану цілісність соціокультурного простору.

Семіотико-герменевтичний підхід дозволив виявити, дослідити, зрозуміти та інтерпретувати властивості знаків та знакових систем у техніці.

В якості основного методу дослідження використовується методологія фрейм-аналізу. Фрейм-аналіз дозволяє відібрати окремі, найбільш яскраво представлені, події, об'єкти, проблеми, категоризувати і розглядати їх окремо від решти картини.

Сучасна масова культура розвивається на стику віртуального і реального і завдяки цьому утворює нові форми соціальної взаємодії. В рамках теорії фреймів І. Гофман виділяє найрізноманітніші форми такої взаємодії, які можуть бути застосовані для інтерпретації колективних форм масової культури. У загальному вигляді він розрізняє первинні системи фреймів, або схеми інтерпретацій подій, як природні, так і інші. Що залежать від природних або ж фізичних факторів, і соціальні, що відбуваються з волі людини і володіють певною метою. Природні первинні фрейми ґрунтуються на законах природи, а соціальні первинні фрейми формуються правилами суспільства з поправкою на природні фрейми. З первинних фреймів ситуації можуть перемикатися в більш складні форми фреймів і все далі віддалятися від сприйняття реального світу. Такими перемикачами, які за своєю формою також є або елементами фреймів, або видами складних фреймів, виступають: вигадка, змагання, церемоніал, технічна переналагодження і пересадка [23, с. 109].

Соціолог В. С. Вахштайн виділяє дві лінії розвитку теорії фреймів: кібернетико-лінгвістичну (фрейм як елементарна структура комунікативного досвіду) і соціолого-психологічну (фрейм як структурний контекст повсякденного взаємодії) [11, с. 42-43]. Однак всі ці трактування визначають фрейм як:

- Структуру, стійку і відносно статичну.
- Когнітивну освіту, елементами якого є каганець (знання) і експектації (очікування).
- Схему репрезентації, яка репрезентує і значущу форму.

Вважається, що теорія фреймів отримала початок в роботах американського вченого Марвіна Мінського. У своїй роботі «Фрейми для представлення знань» (1979) Мінський називає фреймом певну сукупність певним чином структурованих даних, в яких закодована стереотипна ситуація. При цьому відзначимо, що він розробляв теорію фреймів в рамках теоретичних досліджень в області штучного інтелекту [52, с. 14].

В основу теорії Мінського ліг постулат, що бачення - це протяжний у часі процес. Що передбачає послідовність ряду дій, тобто здатність людини бачити і усвідомлювати візуальну картину принципово не відрізняється від потенційних можливостей штучного інтелекту. Однак йому належало пояснити, яким чином сприйняття здійснюється цілісно і швидко. Або швидкість обробки інформації людського мозку дуже висока. І тоді перед творцями штучного інтелекту варто чисто технічна задача прискорення процесів обробки інформації електронно-обчислювальною машиною. Або людина заздалегідь «налаштовується» на візуальну картину, формуючи певне уявлення про неї ще до надходження в мозок інформації ззовні. Мінський в своїх теоретичних міркуваннях пішов саме цим шляхом, запропонувавши якусь формалізовану модель цих попередніх спостережень уявлень. Цю модель він назвав «фрейм» («frame»), буквально означає слова «рамка», «кадр». Згідно М. Мінському, фрейм - набір фіксованих елементів, які визначають «рамки» ситуації. Розглянутий їм приклад - фрейм «кімната» [10, с.79].

Ще до того, як візуальна картина відкриється перед поглядом людини, він «налаштовується» на те, що побачить стіни, підлогу, стелю, двері і вікна. І навіть якщо ці об'єкти не потрапляють в коло зору, людина «знає». Що вони в кімнаті є, то є мозок «добудовує» реальну візуальну картину до уявної моделі. Таким чином, фрейм по М. Мінському - це структура даних, що представляють стереотипну візуальну ситуацію. У програмуванні термін «фрейм» закріпився як «універсальний носій інформації в ЕОМ, при заповненні здатний описувати факт, подія, процес» [62, с. 606].

Підхід М. Мінського до теорії фреймів найбільш близький лінгвістичним досліджень. Фрейм розглядається як формалізована модель для відображення образу.

У Гофмана фрейм постає як метод соціальної поведінки людини в процесі міжособистісної комунікації. Грегорі Бейтсон використовує термін «фрейм» для визначення структурних особливостей комунікації, а саме використання метакомунікативних і металінгвістичних повідомлень.

У роботах раннього І. Гофмана центральне місце займає поняття «визначення ситуації», для розкриття якого використовується метафора театру. Однак пізніше, щоб утриматися від суб'єктивізму і зберегти мікросоціологічних перспективу аналізу, він відмовляється від неї і від ідеї «визначення ситуації». На їх місце приходять поняття «фрейм» [15, с. 117].

Гофман вводить в якості одного з центральних понять аналізу фреймів поняття «ключ» (key) і визначає його як набір індекаторів. За допомогою яких конкретна діяльність, вже осмислена в базових системах фреймів, трансформується в зовсім інший вид діяльності. Процес трансформації називається перемиканням або настройкою [23, с. 106].

У процесі осмислення реальності ми поділяємо події, які відбуваються в рамках первинних фреймів, і події перетворені. Навіть якщо ми бачимо певні події, у нас є підстави («ключі») говорити, що вони означають зовсім інше.

«Ми конструємо нереальний світ для того, щоб зрозуміти світ реальний» [23, с.46].

Величезна кількість ситуації, здавалося б, вимагає незліченну кількість ключів. Однак Гофман виділяє всього п'ять:

1. Вигадка.
2. Змагання.
3. Церемоніал.
4. Технічна переналадження.
5. Пересадка.

Подолання цих невизначеностей зв'язується «скріпленням» фреймів.

Наприклад, Уявіть собі лекцію в потокової аудиторії великого вузу. Час, коли Ірвінг Гофман міг дозволити собі аналізувати свою власну публічну лекцію в процесі її читання. То все було б так, як якщо б все аналізоване їм було локалізовано перед його очима, тут-і-тепер, залишилося в безповоротний минулому. Студенти, зрідка відволікаються на перешіптування і згасаючі під суворим поглядом професора. Розрізнення переднього і заднього планів виконання, численні хитрощі, які професор використовує з метою втримати увагу аудиторії.

Все це відходить на периферію, коли в аудиторії виявляється вай-фай. Зараз перед очима професора співіснують відразу кілька порядків інтеракції, щодо автономних один від одного і не пов'язаних з лекцією нічим, крім прикрого просторово-часового сполучення. Тепер уявімо, що лекція переходить в фрейм відеоконференції. На екрані з'являється така ж аудиторія, але на іншому кінці світу, де сидять професор, студенти (зайняті приблизно тим же, що і студенти в першій аудиторії). Як тепер переформатується взаємодія? [24, с. 8].

Неважко помітити, що технічні об'єкти тут працюють не тільки на зчеплення, але і на розчеплення порядків інтеракції.

Занурення в переписку з однокурсником в «Фейсбуці» одночасно виключає учасника з взаємодії з лектором.

Ми регулярно використовуємо технічні об'єкти для розчеплення порядків інтеракції. Наприклад, планшет в вагоні метро потрібен не як засіб зв'язку, а для того, щоб скоротити ймовірність участі в вагонної комунікації.

Аналогічним способом як інструмент розчеплення використовується прослуховування музики («Повага-це коли, щоб привітатися, виймають обидва навушника»).

Таким чином, в наведених вище прикладах технічні об'єкти працюють в обидві сторони: і на зчеплення, і на розчеплення порядків.

Дужки показують межі фрейму, де він починається і закінчується. Дужки бувають зовнішніми і внутрішніми. Соціальні ролі дозволяють визначити власні очікування всередині ситуацій взаємодії. Соціальна взаємодія скріплюється наступністю ресурсу. Незв'язаність є принцип дистанціювання: багато дій всередині фрейму заважають розумінню сенсу, тому вони повинні бути «відсічені». Фрейм загальноприйнятого уявлення скріплює всі дії особистості [41, с.82].

Ідеї І. Гофмана в подальшому були переосмислені і доповнені. Так, наприклад, Л. Фридланд і М. Чжун визначили, що фрейми служать мостом між соціальною і культурною сферою і повсякденним розумінням соціальної взаємодії.

Фрейм, на думку Р. Ентмана, виділяє деякі частини інформації про предмет комунікації, тим самим роблячи їх ще більш помітними. Слово «помітний» слід пояснити: це означає зробити частину інформації більш помітною, виразною, що запам'ятовується аудиторії. Підвищена помітність підвищує ймовірність того, що одержувачі зрозуміють і сприймуть інформацію, розрізнять сенс і збережуть це в пам'яті.

Фрейми характеризуються не змістом, а скоріше особливим способом, яким він трансформує сенс змісту. Фрейми визначають не тільки різні, але й окремі області досвіду. Описуючи область, в яку глядач не може проникнути, картинний фрейм, наприклад, візуально артикулює емпіричну різницю між повсякденною реальністю і художньої сферою.

Фрейми визначають деякі частини, які сприймаються нами, як реальності, котрі відокремлюють все те, на чому ми фокусуємося від того, що залишається поза фреймом, все, що ми ігноруємо. Наприклад, під час гри в шахи матеріал, з якого зроблені шахові фігури, абсолютно не важливий по

відношенню до гри, отже, перебуває поза фреймом. Коли шахова фігура загубиться, її часто замінюють монетою, не враховуючи грошової вартості останньої.

У сучасному світі фрейми використовуються повсюдно в найрізноманітніших сферах діяльності. Крім цього, вони стають знаряддям воєн, що ведуться не в фізичному, а в інформаційному і віртуальному просторах.

К. Де Вріз вважає, що потенціал концепції фреймінг лежить у фокусі комунікативного процесу. Комунікація - не статичний, а динамічний процес, який включає побудову фреймів (frame-building) (як фрейми виникають) і адресацію фреймів (frame-setting) (взаємодія між медіа фреймами і аудиторією) [86, с. 135].

Ван Горп висловлює думку про те, що література по фреймінг створює враження, що фрейми можна зустріти в кількох місцях. У процесі спілкування, в свідомості медіа-конструктор і аудиторії, в медіа-контент, а так само в культурі. У певному сенсі, фрейми, здається, всюди, але ніхто не знає, де саме вони починаються і де вони закінчуються. Тому, Ван Горп пропонує слідувати ідеям Гофмана, який розглядає фрейми, зі своєю власною логікою і здоровим глуздом. Як можна більш незалежно від індивіда і замість цього підкреслює їх зв'язок з культурою [90, с. 73].

Дж. Друкман, дослідник в галузі вивчення громадської думки, виділяє два типи фреймів. Фрейми в комунікації і фрейми в мисленні- які працюють разом для того, щоб сформувати фреймовий ефект. Фрейми в комунікації - які згадуються як медіа фрейми. Фокусуються на тому, що говорить спікер або текст новини, в той час як фрейми в мисленні фокусується на тому, що індивід думає.

Фрейми в комунікації часто грають важливу роль у формуванні фреймів в мисленні. Наприклад, міркування, які з'явилися в мисленні після впливу медіа фрейму, можуть вплинути на те, як люди формують свою думку з даного питання [88, с.730].

Це те, що Друкман назвав ефектом фреймірованія. Він виявив два різних типи ефектів фреймірованія: еквівалентні (equivalency) і акцентні (emphasis). Еквівалентні ефекти фреймірованія змушують людей змінити свої переваги, використовуючи фрази. Обороти, які, втім, не є логічно суперечливими і не змінюють суті переданого повідомлення (тобто змінюють формулювання, по суті залишаючи незмінним зміст). Наприклад, вираз «стакан наполовину порожній» і «стакан наполовину повний» несуть в собі однаковий зміст, проте сформульовані по-різному.

Акцентні ефекти фреймування виникають тоді, коли в процесі опису питання або події. Що говорить робить акцент на підмножині потенційно значущих аспектах, змушуючи людей фокусуватися на цих аспектах під час формулювання їх власної думки. Хоча обидва види ефектів фреймування змушують людей фокусуватися на певних аспектах і ігнорувати інші. В акцентних ефектах фреймування існують невідповідності між тим, що було згадано і тим, що не було згадано. Наприклад, в новинах може бути сказано, що у банку грабіжники захопили 50 заручників, і не сказано про те, що після переговорів, 30 були відпущені.[16, с. 136]

Більш складним для аналізу представляється фрейм стендів, що пропонують різного роду інтерактивне участь в середовищі того чи іншого сюжету масової культури (наприклад, стенд «Зоряні війни»). Де можуть реалізовуватися ролі вчителя і учня або ж автора і журі, якщо на стенді проводиться навчання або конкурс творчих робіт відповідно. В рамках фрейму стендів також проводяться змагання з відеоігор. Даний процес представляє найбільший інтерес з точки зору опису фрейму, ролей всередині нього і встановлення характеру залучення його учасників. Відеоігри в процесі свого технологічного розвитку спочатку сходили до механічних ігрових автоматів і виступали як публічну подію. Бум ігрових автоматів припав на 1980-і рр.

Т. Донован описує ці події в США: «Ажіотаж навколо відеоігор спалахував і розгорявся в кожному куточку американського життя. Ненаситна жага публіки до електронних ігор перетворила ландшафт роздрібної торгівлі. Зали гральних автоматів виникли в кожному торговому центрі і на кожній

головній вулиці»[16, с. 113]. Публічна складова сформувала певну культуру гри або ж фрейм, схожий з фреймом театру, коли у ігрового автомата збиралися глядачі. Хтось підбадьорював гравця, отримуючи задоволення від спостереження за майстерними маневрами і діями, хтось просто чекав черги, сподіваючись, що стоїть у автомата припуститься помилки і програє. Зараз подібні сцени можна спостерігати, наприклад, як на тематичних конвентах, присвячених безпосередньо настільним або відеоігор, так і на фестивалях різних субкультур.

Підводячи підсумки, можна сказати, що розвиток масової культури на стику реального і віртуального призводить до формування нових інтерпретацій вже усталених форм соціальної взаємодії, усталених фреймів. І оскільки віртуальність тяжіє до формування альтернативної реальності, то найбільш значущими стають ті форми фреймів, які цьому сприяють більшою мірою.

І. Гофман відносить до подібного роду кадри можуть містити спортивний і театральний фрейми. Як найбільш сильні за ступенем залученості і складні за складом. Що складаються з первинних фреймів. Масова культура трансформує дані фрейми в рамках нових форм соціальної взаємодії.

Висновки до розділу 1

1. Особливістю техніки як феномена культури є використання технічних досягнень минулого на більш високих стадіях її розвитку. (Наприклад, обробка

тиском або застосування важеля, відомі з глибокої давнини, використовуються і в найсучасніших технологіях).

Іншою рисою техніки є системний і суперечливий характер її впливу на культуру, включаючи освіту, моральність, релігію і мистецтво.

2. Стрімкий розвиток техніки, перетворення її в потужну складову частину сучасної планетарної цивілізації, викликали до життя різні тлумачення сутності і цінності техніки.

М. Хайдеггер, філософськи аналізуючи техніку, показав, що техніка не просто конструює «технічний світ». Вона підкоряє своєму імперативу чи не весь простір соціального буття, впливаючи на осмислення історії, зокрема на її періодизацію. Нині не викликає сумніву, що наслідки вторгнення техніки неймовірно різноманітні, а у віддаленій перспективі навіть непередбачувані.

3. У ХХ столітті в працях Ф. Дессауера, Т. Веблена, М. Хайдеггера, Л. Мемфорда, Х. Ортега-і-Гассета, К. Ясперса, М. Бердяєва, і ряду інших філософів і вчених. Ними були поставлені проблеми онтологічного статусу техніки, її сутності, закономірностей і перспектив розвитку.

Загальним тлом осмислення цього питання була дискусія навколо «кризи культури». Зрештою, не було встановлено вирішального впливу техніки на цю кризу.

Технізація різних сфер життя проходить вже кілька десятків років, і розвиток техніки йде паралельно процесу гуманізації суспільства. Поки що шкода техніки набагато менше негативних наслідків фанатизму і негуманних суспільних відносин, адже техніка забезпечує не тільки комфорт. Вона допомагає людству позбутися від страшних хвороб, від голоду, від наслідків природних катаклізмів. Техніка сприяє освіченості людства, і знайомству з культурою різних народів і регіонів. Проте, майбутність сучасної цивілізації залежить від того, якою мірою розвиток техніки буде пов'язаний з можливостями природного середовища та цілями морального вдосконалення людства.

4. Методологія дослідження носила междисциплінарний характер. Використання *міждисциплінарного підходу* зумовлено отриманням інформації з

різних галузей науки: культура, історія і філософія техніки, соціологія, мистецтво.

Методологічною основою роботи є *культурологічний підхід*. З точки зору культурологічного підходу, техніка у першу чергу є явищем культури, укоріненим в її особливостях, а уже в другу чергу є виплодом наукових відкриттів і промислово-технологічних інновацій. Отже, цей підхід дозволяє враховувати різні погляди до різних історичних етапах розвитку культури і техніки, аналізувати характерні особливості історичних епох і періодів.

Серед найуживаніших методів – *історичний, компаративний, аксіологічний, системний, структурний, семіотично-герменевтичний*.

При дослідженні часто використовується *методологія фрейм-аналізу*. Фрейм-аналіз дозволив відібрати окремі, найбільш яскраво представлені, події, об'єкти, проблеми, категоризувати і розглядати їх окремо від решти картини.

РОЗДІЛ 2

ТЕХНІКА ТА КУЛЬТУРА У ХХ-ХХІ ст.

2.1 Тенденції розвитку культури ХХ-ХХІ ст.

Науково-технічний прогрес нерозривно пов'язаний з людиною, її потребами і надіями. З одного боку, наука дає людині бажане, з іншого - сама впливає на неї певним чином. Людина сучасної епохи з його динамічним темпом життя зовсім не та, хоча ускладнення його буття в психологічному сенсі може супроводжуватися зменшенням фізичної активності. До тези про те, що наука виконує бажання людини, слід зробити одне серйозне доповнення. Застосовуючи будь-яке досягнення науки, і отримуючи при цьому певний результат, часто слідом за очікуваною користю людина знаходить небажані наслідки [9, с. 25].

«Підвищується добробут головним чином розвинених країн, і в той же час мільйони людей у всьому світі щорічно вмирають від голоду. Занадто багато сил наука витрачає не на поліпшення умов існування людей, а на підготовку нових засобів їх знищення. Наука і техніка є способом і засобом становлення людської сутності в природі і не можуть бути пояснені в вузькопрагматичний аспект. Як інструмент адаптації людини в навколишньому середовищі з метою проживання в них».[9, с. 25]

Згубні для людства наслідки виникають не тільки внаслідок науково-технічний прогресу, а при масовому розповсюдженні вже створених технічних новинок, що робить життя стандартизованим та одноманітним [9, с. 26].

Техніка належить до сфери матеріальної культури. Це - обстановка нашої домашнього і суспільного життя, засоби спілкування, захисту і нападу, всі знаряддя дії на самих різних теренах. Техніка підкорила нам простір і час, матерію і силу і сама є тією силою, яка весь час жене вперед. Однак, як добре

відомо, матеріальна культура пов'язана з духовною культурою самими нерозривними узами.

Найбільші історичні віхи в житті України ХХ століття, явили собою кардинальні «злами» в культурному процесі країни.

Перелом, викликаний революцією, визначив на сімдесят років вперед безкультур'я народу. Всі кращі риси станової і пов'язані з нею характеристики дворянської, купецької, міщанської, інтелігентської культури, були повалені одним-єдиним пластом - пролетарської культури [2, с. 73].

У 60-ті - 80-ті роки (1953, 1956, «відлига», брежнєвський період) - агональну режими, що зробили сильний вплив на орієнтацію культури. Світогляд «стрибав» з плюса на мінус і навпаки, посилювалася стихія, смикання то в одну, то в іншу сторону [15, с. 33].

Все це завершилося третім «зламом» 1991 року - початком розпаду СРСР, завершенням краху тоталітарного режиму і отримання незалежності України.

Зазначені віхи в житті країни народжували взаємовиключні процеси: від непомірного прославлення до незгадування Леніна. Від розквіту до заборони селянської поезії і прози; від зневаги до того, що називалося «міщанством». До пошуків сьогодні цих самих «нормальних» форм людського буття, прийнятих в цивілізованих країнах. І, нарешті, від нівіліровки національної свідомості, пошуків єдиної спільності «радянський народ» до яскраво проявляється сьогодні націоналізму

В результаті отриманої свободи сьогодні культура розшарувалася, стала нагадувати вавилонське стовпотворіння. Вища інтелектуальна еліта, молодіжні субкультури на тлі усталених традицій. «Масова культура» зі своєю ієрархією форм і жанрів на тлі відродження академічної та фольклорної культури і т.д. При цьому дуже важливо підкреслити особливу культурну ситуацію в світі, не без підстав названу постмодерністською.

На тлі подій ХХ століття відбувався ще один, найважливіший культурний прорив в реальність - це вторгнення техніки, яка прискорила ритм і темп життя, урбанізувала міста. Людство ніколи не мало можливості збирати мільярди

людей навколо будь-якого видовища - спортивного матчу або концерту зірок, нині, завдяки телемостам, перетворилося чи не в повсякденність [63, с. 53].

З одного боку, могутність каналів «масової комунікації» в стані перетворити тиражують зразки в масову культуру. Але з іншого - здатне більш виважено і спокійно оцінити сам феномен масовості, «толпності», як один із специфічних знаків нововременної цивілізації.

Позначимо кілька подій (фактів) останнього часу (2012-2016 рр.), дуже важливих для розкриття теми. Події ці відбулися в різних частинах планети, абсолютно по-різному були відображені в медійному просторі. Ніяк не пов'язані один з одним і мали непорівнянний за масштабами або емоційності резонанс. У той же час, є підстави вважати, що саме ці та аналогічні приклади з життя слід вважати знаковими для розуміння подальшого вектора планетарного соціокультурного розвитку [64, с. 1].

Подія 1. Успішний початок місії марсохода Curiosity. Марсохід НАСА Curiosity після восьми місяців перельоту 6 серпня 2012 р здійснив посадку на Марсі. Принципово важливо, що на відміну від своїх попередників, даний марсохід здатний провести весь спектр досліджень, необхідних для підготовки пілотованої експедиції на Марс.

Подія 2. Початок використання в Європі методу генної терапії. 20 липня 2014 р Європейське медичне агентство розповсюдило прес-реліз, в якому поінформувало про те, що рекомендувало застосування методу генної терапії для лікування рідкісних генетичних захворювань.

Подія 3. Хвилювання в арабському світі на релігійному ґрунті. У вересні 2013 р весь арабський світ охопили антиамериканські (в ряді випадків, і антиєвропейські) хвилювання у зв'язку з розміщенням в Інтернеті трейлера фільму «Невинність мусульман». В результаті були жертви серед дипломатичних співробітників США, поліції і самих протестуючих, розгромлені кілька посольств. Ці хвилювання за масштабами можна порівняти з так званої «арабської весни», що призвела до зміни урядів ряду держав і посилення ісламського фундаменталізму.

Можливо, твердження, що ці факти мають пряме відношення до майбутнього культури, здадуться парадоксальним. Однак якщо припустити, що кожен із зазначених фактів є фрагментарне вираз тенденції, то стане ясно: ми маємо справу із зародженням нових парадигм соціокультурного устрою світу.

Знаковою подією є успішно здійснюваний проект вивчення Марса за допомогою марсохода Curiosity. Досить очевидно, що планета Земля відчуває дедалі більші навантаження, пов'язані з життєзабезпеченням її населення яке активно збільшується. Не менш очевидно, що майбутнє людства як виду пов'язано з експансією в космос. Як в плані видобутку нових ресурсів, так і в плані космічної міграції - освоєння інших планет (що вже не здається фантастичним). У профільних наукових колах і відомствах провідних країн світу опрацьовується стратегія колонізації космічних об'єктів - Місяця і Марса з позначенням реальних термінів.

Розвиток професійної свідомості інженерів передбачає усвідомлення можливостей, меж і по своїй суті спеціальності не тільки у вузькому сенсі цього слова, а й в сенсі усвідомлення інженерної діяльності взагалі, її цілей і завдань, а також змін її орієнтацій в культурі ХХ століття [70, с. 334]. Анонсовані інженерні рішення, що забезпечують безпеку людей, при висадці і життя на зазначених космічних об'єктах. Ця експансіоністська тенденція ставить людство (принаймні його авангардні спільноти) перед необхідністю вироблення нових культурних парадигм. Подальше ефективне просування в космос в силу величезної витратності відповідних проектів неможливо силами якоїсь однієї країни (нехай навіть наддержави). Для цього потрібна консолідація як інтелектуальних зусиль, так і матеріальних ресурсів планетарного, або вже - цивілізаційного масштабу. Прецедентним зразком такої консолідації є, наприклад, Міжнародна космічна станція (МКС). Однак глибоке освоєння космосу вимагає зміни самих основ взаємодії різних спільнот традиційно знаходяться в конкурентних відносинах.

Початок використання в Європі методу генної терапії - очікуваний медичний факт, кладе в той же час початок переосмислення соціокультурних парадигм. Які підтримують таїнство походження і описують процеси

соціалізації і навчання як повільні, рутинні відтворювально-упражненческіе процедури. Даний факт матеріалізує численні прогнози зміни самої природи людини завдяки такому науковому напрямку як біоінженерія.

Людина отримує можливість проектувати самого себе, маніпулюючи генами, виходячи з тих чи інших феноменологічних уявлень про себе-ідеалі або в цілях запобігання можливих проблем зі здоров'ям. Сама по собі така можливість долає божественне таїнство зародження життя, в значній мірі руйнує фаталістичне світогляд, наділяючи відповідальністю за вибір самої людини [21, с. 264].

Іншими словами людина з апріорі природного істоти поступово перетворюється на істоту спочатку культурну. Не в сенсі вродженого присутності хороших манер і готових знань, а в сенсі штучно відібраних і технологічно скомпонованих якостей, набір яких раніше був непередбачуваний. Сама Людина, як ніби якийсь предмет, починає створюватися штучно, виходячи із задуму творця - іншої людини. Дана тенденція вимагатиме перегляду як статусу батьків, стають в прямому сенсі творцями майбутнього своїх дітей, так і самої логіки соціалізації. Можливо, соціалізація буде починатися з проекту майбутньої дитини, а її технології будуть засновані на підборі генів, що виконується медичними фахівцями за приписом психологів і педагогів.

Хвилювання в арабському світі на релігійному ґрунті, агресія проти Заходу (в широкому сенсі), на перший погляд є цілком звичайним явищем життя ближнього Сходу. Однак конфлікт явно стає перманентним, поступово виходить за межі регіону і посилюється. Ймовірно, ми маємо справу з конфліктом, заснованим не стільки на економіці і політиці, скільки з конфліктом культур і цивілізацій.

Останній конфлікт виник, як відомо, з приводу фільму «Невинність мусульман», в якому, на думку арабських релігійних лідерів, ображений пророк Мухаммед, що нетерпимо для будь-якого мусульманина. Чи не обговорюючи власне фільм, можна з упевненістю сказати, що переважна більшість жителів близькосхідного регіону його не бачило.

По-перше, через слабку розвиненість тут Інтернет-мережі.

По-друге, через відсутність у більшості населення (досить бідного за європейськими мірками) необхідної техніки.

По-третє, через незнання переважною більшістю населення англійської мови (фільм був доступний тільки англійською мовою).

По-четверте, тому що в Інтернеті на момент початку заворушень був викладений лише 13-хвилинний трейлер, а не весь фільм.

Все це говорить про те, що десятки тисяч людей були штучно порушено тими, хто розповідав про фільм, тобто організаторами [18, с. 101].

Проблема, однак, зовсім не у відсутності особистого ознайомлення з предметом неприйняття, а в самих комунікаціях Заходу і Близького Сходу, які здійснюються кожною стороною. Представники Західної культури просто не можуть зрозуміти «тяжкості скоєного» і причин «неадекватної реакції». Принцип «не подобається - не дивися» в свою чергу незрозумілий носію іншої культурної традиції, мусульманину. Право особи на самореалізацію, що є фундаментальною цінністю західної культури, не може бути прийнято в рамках навіть сучасної культури Сходу. Цьому є свої причини.

Західна цивілізація, піднявшись до фантастичних технологічних висот, створила людині найвищий рівень автономності від суспільства, практично усунувши природний відбір. Мільйони нових людей на Заході народжуються і виживають після народження, інтегруються в співтовариства, залишають потомство не внаслідок природної сили організму або інтелекту. Але завдяки високим технологіям і соціальному забезпеченню. Тривалість життя європейців і американців (США і Канада) зростає в силу розвитку медичної науки. У цих умовах самоорганізація суспільства, заснована на правах і свободах особистості вельми висока, а регулярно змінювані члени урядів мало чим відрізняються від звичайних громадян. Релігійна складова в світогляді і сприйнятті все більше відходить на другий план. Релігія залишається хранителем етики, моральних орієнтирів, для деяких навіть тільки ритуалом, який виконує багато в чому терапевтичні функції. Економічна експансія Заходу (потрібно було просувати свої товари по всьому світу) сприяла формуванню таких культурних цінностей

як відкритість світу, толерантність (сприйняття іншого як потенційного покупця) [31, с. 44].

Близькосхідні країни влаштовані принципово по-іншому. Домінуюча тут культура є за багатьма критеріями аграрної або початкової індустріальної (цим твердженням ми не принижуємо культурно-цивілізаційних досягнень східних країн). Основа економіки - сільське господарство - базується на громадському життєвому укладі. Індивід повністю залежить від соціуму і повинен підкорятися існуючим тут правилам. Суворі умови життя і нерозвинена медицина призводять до високої за європейськими мірками смертності, що вимагає активного дітонародження (в основі еволюції продовжує лежати природний добір).

Релігія залишається світоглядним фундаментом, на якому будується вся поведінка людини. Арабський регіон, розташований на перехресті світових комунікацій, раніше казково багатий за рахунок караванного транзиту, завжди був привабливий для завойовників. Століттями він піддавався набігам і перебував під владою або протекторатом іноземців (в тому числі і європейців). Прагнення зберегтися як самобутньої спільності змушувало культивувати в релігії такі норми і цінності як закритість від сторонніх. Найжорстокіше дотримання традицій, недовіра до іновірців (чужинцям), готовність до самопожертви в боротьбі з ворогом. Подібні відмінності вкрай ускладнюють діалог культур і зумовлюють цивілізаційний конфлікт між постіндустріальним Заходом і аграрним Арабським Сходом [37, с. 110]

У той же час, за випадковими комунікативними збоями (можна ж було трейлер фільму і не викладати в Інтернет) необхідно вловлювати тенденцію. Тенденція ж заснована на мінливої демографічній ситуації. В культурологічному дискурсі практично не зачіпається тема демографічних змін як важливого чинника соціокультурних трансформацій. Тим часом, спостерігаються демографічні процеси за своїм впливом на те, що відбувається не поступаються революції в області високих технологій та інформації.

Звернення до прогнозів зміни чисельності населення Землі на період до 2100 року показує його значне зростання. Так, за прогнозом ООН, населення

планети до зазначеного періоду перевищить 10 млрд осіб. Дану ситуацію називають демографічним переходом, який полягає в «історично швидкому зниженні народжуваності і смертності, в результаті чого відтворення населення зводиться до простого заміщення поколінь. Цей процес є частиною переходу від традиційного суспільства (для якого характерна висока народжуваність і висока смертність) до сучасного». Демографічний перехід має ряд стадій. На ранній стадії відбувається високий зростання народжуваності, але він компенсується високою смертністю. На наступній стадії народжуваність істотно перевищує смертність, що тягне «демографічний вибух» («демографічну революцію»). На пізніх стадіях спостерігається зниження народжуваності, що компенсується зниженням смертності і збільшенням тривалості життя - відбувається стабілізація населення.

Вже сьогодні можна говорити про масштабну міграцію вихідців з арабських країн до Європи, але це лише самий початок процесу. При тому, що мультикультурні суспільства дуже нестійкі і мають внутрішнім напруженням, нерідко проривається назовні у вигляді жорстоких соціальних конфліктів. Серед величезної кількості підтверджуючих прикладів (крім названого конфлікту) в зв'язку з цим досить нагадати про ситуацію масових заворушень на національному ґрунті. В таких вважаються стабільними і економічно благополучними країнами, як Франція (осінь 2005 року) і Великобританія (літо 2011) [37, с. 111].

Країни ж, які відносять до числа розвинених (в першу чергу - західноєвропейські), будуть втрачати населення в силу зменшення народжуваності. У розвинених Європейських країнах, внаслідок скорочення народжуваності і збільшення тривалості життя значно збільшиться частка літніх людей і, відповідно, зменшиться частка молоді. За мірками цивілізації аграрного і навіть індустріального суспільства сучасні європейці слабкі фізично і нездатні витримувати конкуренцію за правилами природного відбору. Зберігають общинність і традицію взаємодопомоги, які звикли до суворих умов життя. Члени арабських діаспор мають незаперечну перевагу в боротьбі за

території з індивідуалістичності, дифузним, толерантним, які звикли до комфорту корінним населенням європейських країн [14, с. 170].

У той же час, представники західної цивілізації мають явний пріоритет у грі за правилами інформаційного суспільства. Щоб вижити вони змушені зберігати за собою високотехнологічні виробництва, і використовувати результати науково-технічної революції для захисту власної культури і суспільства в міжцивілізаційних конфліктах. Гранично гостро драматичність назриваючої ситуації передає відома концепція С. Гантінгтона, який пророкує нове глобальне протистояння не через економічні чи політичні причини, а через релігійно-культурний конфлікт.

2.2 Техніка як культурне надбання

Відтоді як техніка інтегрувалася в основні пласти людської культури – від повсякденного життя до масової свідомості. У суспільстві (маємо на увазі, звичайно, європейське/західне суспільство від античності до наших днів) сформувалося кілька різних видів ціннісного ставлення до неї.

«Будь-які соціальні рухи не залишаються непоміченими. В тій чи іншій мірі вони активізують соціальні процеси, сприяють громадським змін. Незалежно від ступеня розвиненості суспільства, характеру його політичної системи соціальні рухи пробивають собі дорогу в життя і отримують право на існування» [22, с. 192]. - констатує В.Ф. Горохів. Суть його полягає в тому, що для абсолютної більшості людей технічні речі і процеси не є ні культовими, ні страхітливими. Техніка в такому контексті розглядається не більше ніж інструмент, помічник людини, покликаної йому служити, задовольняти його потреби. Людина ж зобов'язана піклуватися про неї в тій мірі, в якій це необхідно для її роботи, тобто в даному випадку має місце чисто хазяйське ставлення. Винахід, вдосконалення та придбання техніки не самоціль, а необхідність або потреба. Техніка вписується в загальний контекст життя індивіда або сім'ї, загальний ритм розвитку культури.

Наприклад, з'явилася сучасна пральна машина, то переважна більшість людей купує її через користь у господарстві, а не тому, що мати її вдома - це вкрай престижно.

Техницізм базується на вірі в безумовну добродійну роль техніки для всього людства. Його теоретики стверджують, що кожне нове покоління технічних пристроїв розширює вплив техніки в соціальному житті і, отже, збільшує суму загальних благ. В кінцевому підсумку технічний прогрес «викликає до життя нову організацію можливостей світу, який залишається при цьому сумісним з межами свідомості. І таким чином зберігає свій статус життєвого світу» [44, с. 52-53].

Другий вид ставлення до техніки - *технофілія* (любов до техніки), техницізм. Технофілія пов'язана з явною переоцінкою ролі техніки і недооцінкою людського духовного фактора. Технофілія - це не просто любов, пристрасть, а схиляння перед технікою. Сліпа віра в її безмежні сили, надія як на єдиний рятівний джерело, вища життєве благо, служіння їй, як чогось надприродного. В принципі любов до техніки, як нам здається, повинна мати місце у кожній нормальній людині. Чому б селянину не любити власний сокира, який гарний, зручний, ефективно рубає дрова. Або чому б власнику не любити свій автомобіль, який гарний, затишний, справно працює, приносить велику практичну користь. Це цілком нормально. Але ось коли індивід або група людей віддають себе «від і до» техніці. Не хочуть більше нічого знати, бачити, сподіваються на техніку як на універсальний засіб від усіх проблем, буквально на яву і уві сні марять нею. Коли вона замінює дружину (чоловіка), дітей, друзів, театр, музику, книгу, відпочинок, щось подібне можна розглядати не просто як любов до техніки, а «технічну» хвороба [22, с. 218].

Технократи (інженери, програмісти, математики та ін.) нібито в стані знайти найкращі рішення суспільних проблем, зняти соціальні протиріччя, сприяти зміцненню демократії. Вони готові керувати суспільством в інтересах суспільства на основі науково-технічних знань, а не приватних інтересів певних класів і груп.

«У словах технократів є частка істини: нікому ж не спадає на голову, що письменник повинен стояти на чолі проекту з видання своєї книги. Але для цього повинна століттями складатися культура книговидавництва. Згодом, мабуть, з'явиться відповідна культура створення інформаційних продуктів. Сьогодні ж я схильний солідаризуватися з другою позицією: інформаційним проектом в сфері культури повинен керувати профільний фахівець - історик, мистецтвознавець і т.п.»- відзначає О.Б. Лагутін [40,с.70].

Третій вид ставлення до техніки культурологі часто називають *технофобія* (Fobos - боязнь, страх) [2,с.144]. Його суть полягає в тому, що певна частина людей відчуває страх, жах, а то і ненависть по відношенню до техніки.

Різні причини фобії виникають, коли техніка:

- Руйнує старий уклад життя, підриває віру в багатовікові норми, звичаї, традиції і цінності життя, руйнує основи релігійної віри, радикальним чином змінює культуру.

- Ґрунтовно змінює виробництво, соціальний статус людей, робить їх безробітними, позбавляє джерел життя, забруднює навколишнє середовище, створює умови існування нестерпними (шум, інтенсивний рух і т.д.).

- Поневолює людину як працівника, завдає шкоди його здоров'ю, спотворює, а то і вбиває людей.

- Несправна або нею невміло користуються, що призводить до пожеж, втрат або пошкодження майна, травм на дорогах, катастроф.

- Під час війни, безжально нищить людей, як учасників бойових дій, так і мирних громадян, знищує їх будинки, власність, спотворює середовище проживання і т. ін. [22, с. 219-220].

Технофоби вважають техніку згубною для культури та людської духовності. «Техніка нібито носить диявольський характер, відвернула людей від Бога, сприяє уніфікації, стандартизації людського життя, нівелює культурне розмаїття народів, їх творчість. Люди більше думають, про комфорт і прибутку,

ніж про душу і вірі. Поступово вони самі стають машинами, в силу чого духовна культура вироджується, утилізується, перетворюється в порожній звук. Людина все більше стає володарем, а рабом техніки, обслуговуючи її, а не себе. Він став повністю залежимо від неї, підпорядкував власне життя її законам і ритмам. Його несе в некеровану човні по страшним хвилях технічного прогресу, і він не може цьому протистояти. За допомогою техніки людство нещадно грабує природу, руйнує природну рівновагу, забруднює навколишній світ. Не виключена екологічна катастрофа. Особливу небезпеку, на думку технофобів, представляє ядерна, хімічна і кібернетична техносфери. Над людством нависла загроза хімізації матеріалів і продуктів, повна заміна ними природних речей» [22, с. 220].

2.3 Техногеність у соціумі

Безумовно, що техніка на певному рівні розвитку культури і суспільства розширює людські можливості, створює умови для розвитку здібностей людини.

Техніка радикально змінила повсякденне життя людини, насильно перемістила трудовий процес і громадську сферу, в сферу масового виробництва, перетворила все існування в дію технічного механізму. А всю планету - в єдину фабрику.

Тому людина живе або в состояни глибоко незадоволеності собою, ліб відмовляється від самого себе, щоб перетворитися в функціонірующу детал машини.

«Той же, хто таїть в собі незадоволеність, проявляє вічно неспокої, постійно відчуває внутрішній розлад. Змушений завжди носити маску, міняти цю маску в залежності від ситуації і людей, з якими спілкується. Він перестає осягати самого себе, так як, носить постійно маску, він врешті-решт сам вже не знає, хто він» - думка К. Ясперса [85, с. 121].

Будучи підсистемою соціальної системи, техніка одночасно

представляється:

- 1) Як частина соціуму і в зв'язку з розвитком останнього.
- 2) Як деяка цілісна сукупність матеріальних утворень, схильних до дії законів матеріального світу.
- 3) В якості деяких ідеальних конструкцій, які складають зміст технічного свідомості і підкоряються своїм специфічним законам.

Саме суспільство, як цілком певне явище має бути вихідним пунктом для вирішення даної проблеми. Включаючи і питання про внутрішню будову техніки як цілісного явища, також як і класифікації її підрозділів [26, с. 118].

Сучасна людина, будучи одночасно як виробником, так і споживачем технологій, став свого роду ланкою в технологічному ланцюжку. І це кардинально змінило уявлення про людську свободу. З'явилася величезна кількість нових залежностей. І тепер виживання людини крім природних потреб людини, залежить ще й від величезного числа технологічних пристроїв (комп'ютерної техніки, мобільних телефонів, телевізорів і т.д.). Технізація світу дає людині величезну кількість нових можливостей, які він не хоче втрачати - звідси і ті форми залежності, про які говорилося вище [15, с. 114].

Загроза в даній ситуації полягає в тому, що технологізм часто заміщає природних прояви людської природи. У світі, де все має бути чітко і вчасно сплановано, людина починає шукати технології там де має бути присутнім - нормальне, природне спілкування і т.д. У такому світі людина споживає масу інтелектуальної продукції на різні теми. Як знайти друзів, як впливати на оточуючих, як перестати турбуватися, як заробити мільйон, як виховувати дітей і навіть як стати щасливим і т.д. Він шукає «технології успіху», «технології спілкування», «технології сексу», «технології прийняття рішень». Тобто людина сприймає себе як якийсь технічний пристрій, який можна сконструювати або реконструювати або ж - запрограмувати. З одного боку, це - новий прояв свободи творити себе. З іншого, - все-таки є деяка різниця між «творити» і «конструювати». Технологія впливу на увазі алгоритм, який годиться для всіх. Таким чином, свобода творити себе в технізованому суспільстві постає скоріше як свобода слідувати вже існуючим стандартам і алгоритмам. (Або ще

гірше - створеним кимось програмами - це вже майже добровільне рабство.) [55, с. 634].

В результаті, базовою структурою, що впливає на тип громадських відносин, є промислове технізовані виробництво. Особливості виробництва визначають особливості поведінки і мислення людей, що беруть участь в ньому. Виробництво, в кінцевому підсумку, задає і систему цінностей. Виробництво виводить на перший план принципи «раціональності, ефективності», реалізації яких найбільшою мірою відповідає функціонування машини, технічного пристрою. Формування людини в такій системі пов'язується з моментами раціоналізації, оволодіння корисними знаннями і навичками; і дисциплінування. Тобто свого роду з перетворенням людини в нікого слухняного робота, підлеглого графіком, розкладом, заданою програмою [72, с. 389].

Товариство з такою системою цінностей, яка задає образ людини як «працівника» і «знаряддя», саме ж і знівельовує сенс людського існування. Головною причиною цього є подальший розвиток виробничих технологій. Удосконалення технологій звільняє людину від праці. Але праця в сучасному суспільстві - це єдине, що надає сенс існуванню, інших смислів нинішнє суспільство не знає. Звідси виникає наступне питання. «Що ж залишиться від людського життя, якщо одна автономна функція за одною або захоплюються машиною або хірургічно знищуються і, можливо генетично змінюються?»

Людина сама загнала себе в технологічну пастку. Прагнучи до свободи через нарощування власного панування над природою, суспільством, він не може стати вільним, оскільки інструмент звільнення і став джерелом зникнення свободи. Сучасна людина не може помислити поняття свободи інакше, як через нарощування технічних можливостей. Нарощування ж цих можливостей породжує нові форми залежності [75, с. 39].

Сьогодні технічні об'єкти стали фактичним «продовженням» людини, засобом розширення фізіологічних і інтелектуальних здібностей. Використання будь-якого гаджета викликає залежність, яка передбачає максимально повну інтерактивний зв'язок пристрою з користувачем. Втрата або поломка пристрою – відчуття інвалідності. Грань, де закінчується телевізор, телефон, ноутбук, і

починається фотоапарат, музичний плеєр, відеоплеєр практично стерлася. Активно розробляється концепція впровадження «розумного будинку», в якому техніка самостійно забезпечуватиме комфортне існування людини і автономну роботу всіх побутових приладів. «Будь-який винахід є зовнішню проекцію або самоампутацію наших власних фізичних тіл. І таке розширення зовні вимагає, нових пропорцій, нових рівноваг між іншими органами і розширеннями тіла» - робить висновок М. Маклюєн [49, с. 54].

3. Фрейд в «Невдоволення культурою» писав: «Людина стала, так би мовити, богом на протезах. Величним, коли вживає всі свої допоміжні органи, але вони з ним не зрослися і доставляють йому часом ще чимало клопоту. Прийдешні часи принесуть нові, неуявляемі сьогодні плоди прогресу в цій галузі культури, вони зроблять ще більшим його божоподібним. Однак ми не повинні забувати, що при всій своїй божоподобі, сучасна людина не відчуває себе щасливим» [73, С. 90].

Якщо ми на секунду зупинимося, відключимо все гаджети і залишимося наодинці з собою, що нас чекає? Людині простіше досліджувати себе за допомогою додатків, датчиків, тестів, ніж шляхом самопізнання.

Наприклад, ми відтворюємо тишу і спокій штучно. На заняттях йогою, спочатку купуємо спортивний одяг, користуємося банківською картою, для оплати занять. Сідаємо в автомобіль, щоб доїхати до місця, включаємо радіо, щоб позбутися від нудьги. І все це для того, щоб на годину зануритися в медитативну зв'язок з самим собою [29, с. 254].

Подальший розвиток цивілізації лише на основі автоматичного поступу прогресу науки і технології означає лише нарощування і посилення вже існуючих проблем. Необхідно нове осмислення існуючої дійсності, яка передбачає новий відповідь на питання, що являє собою людина. І від того чи зуміємо ми побачити себе в якомусь іншому статусі, не зводиться до того, щоб бути гвинтиком машини, залежить напрямку подальшого цивілізаційного розвитку.

Висновки до розділу 2

1. Базовою структурою, що впливає на тип громадських відносин, є промислове технізовані виробництво. Особливості виробництва визначають особливості поведінки і мислення людей, що беруть участь в ньому. Виробництво, в кінцевому підсумку, задає і систему цінностей. Виробництво виводить на перший план принципи «раціональності, ефективності», реалізації яких найбільшою мірою відповідає функціонування машини, технічного пристрою. Формування людини в такій системі пов'язується з моментами раціоналізації, оволодіння корисними знаннями і навичками. І дисциплінування, тобто свого роду з перетворенням людини в нікого слухняного робота, підлеглого графіком, розкладом, заданою програмою.

Необхідно нове осмислення існуючої дійсності, яка передбачає новий відповідь на питання, що являє собою людина. Від того чи зуміємо ми побачити себе в якомусь іншому статусі, не зводиться до того, щоб бути гвинтиком машини, залежить напрямок подальшого цивілізаційного розвитку.

2. Успішний початок місії марсохода Curiosity. Марсохід НАСА Curiosity після восьми місяців перельоту 6 серпня 2012 р здійснив посадку на Марсі. Принципово важливо, що на відміну від своїх попередників, даний марсохід здатний провести весь спектр досліджень, необхідних для підготовки пілотованої експедиції на Марс.

3. Досить очевидно, що планета Земля відчуває дедалі більші навантаження, пов'язані з життєзабезпеченням її населення яке активно збільшується. Не менш очевидно, що майбутнє людства пов'язано з експансією в космос. Ця експансіоністська тенденція ставить людство (принаймні його авангардні спільноти). Перед необхідністю вироблення нових культурних парадигм: подальше ефективне просування в космос в силу величезної витратності відповідних проектів неможливо силами якоїсь однієї країни (нехай навіть наддержави). Для цього потрібна консолідація як інтелектуальних зусиль, так і матеріальних ресурсів планетарного, або вже - цивілізаційного масштабу.

4. Початок використання в Європі методу генної терапії. 20 липня 2014 р. Європейське медичне агентство розповсюдило прес-реліз, в якому поінформувало про те, що рекомендувало застосування методу генної терапії для лікування рідкісних генетичних захворювань.

Початок використання в Європі методу генної терапії. Очікуваний медичний факт, кладе в той же час початок переосмислення соціокультурних парадигм, що підтримують таїнство походження і описують процеси соціалізації як повільні, рутинні процедури.

Людина з апріорі природного істоти поступово перетворюється на істоту спочатку культурну. Людина, як ніби якийсь предмет, починає створюватися штучно, виходячи із задуму творця - іншої людини. Дана тенденція вимагатиме перегляду як статусу батьків, стають в прямому сенсі творцями майбутнього своїх дітей, так і самої логіки соціалізації.

ПЕРСПЕКТИВИ ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ

НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

3.1 Моделі розвитку техніки у сучасній культурі

Парадигма технічного прогресу, як безмежного за можливостями конвеєра поліпшення буття людини, вироблена європейським мисленням пару століть назад. Спиралася на ідеї необмеженість природних ресурсів і досконалості людини, існуючого автономно від природи. Ці ідеї спростовані життям. Сучасне суспільство все частіше задається питаннями: Чи є майбутнє у людини технічного? Чи є майбутнє у культури, суспільства, цивілізації з технікою або без техніки? На ці та подібні філософсько-світоглядні питання дають різні відповіді [68, с. 69].

Для буття культури принципово важлива постановка фундаментальних питань з проблеми, яка свідчить про те, що людство виростає з технічного дитинства. У цьому сенсі істотна необхідність вироблення ідеалів (моделей) подальшого розвитку. Ця проблема є нормативною і виводить філософію техніки на рівень соціокультурного прогнозу. *Традиційна модель (модель науково-технічної революції)* заснована на принципах технологічного детермінізму, популярного на Заході. Для неї характерна віра в безмежні можливості людського розуму, який вирішував і вирішить будь-які проблеми розвитку. Загальна модель, яка домінує на Заході, заснована на обмеженні технічних проєктів з міркувань їх можливої шкоди. Технічний прогрес неминучий, оскільки життєво необхідний, проте технічний, економічний і політичний персонал повинен бути освіченим і контрольованим зовнішніми інститутами. У даній моделі основна увага приділяється розробці соціокультурних методів оцінки техніки [80, с. 374].

Модель обмеження заснована на необхідності обмеження людських потреб і масштабів технічних інновацій. Критерієм обмеження пропонується

поріг, за яким задоволення потреб або застосування техніки приносить швидше за шкоду, ніж користь. Радикальні варіанти цієї моделі пропонують повернутися до способу життя предків всього людства або населенню так званих країн, що розвиваються. Де техніка поки не стала необхідністю буття повсякденної культури [35, с. 36].

Як зауважив Льюїс Мамфорд, «ми не змогли зрозуміти ролі, яку відіграла в людський розвиток техніка, без глибшого розуміння природи людини» [46, с. 225].

Мамфорд певен, що в кінцевому підсумку розвитку техніки, що приводить до виникнення якоїсь загальної технології, якісно змінює ситуацію для людини.

З його точки зору, такий підхід загрожує людині всческімі лихами: «Якби людина в дійсності, як все ще передбачається прийнята теорія, була істотою, в розвитку якої найбільшу роль зіграло виробництво і маніпуляція зі знаряддями. То на яких достатніх підставах ми тепер позбавимо людство великого різноманіття автономних дій?» [46, с. 238].

За допомогою цієї нової Мегатехнологія для автоматичного функціонування. Людина з активно функціонуючого тварини, стає пасивною, обслуговуючою машину тваринами. Власні функції якої, якщо той процес продовжиться без зміни, або будуть передані машині, або стануть сильно обмеженими і регульованими в інтересах деперсоналізувати колективних організацій [27, с. 308].

Техніка як частина культури розглядається в діапазоні оптимістичних і песимістичних думок. Концепція технічного (технологічного) детермінізму включає протилежні інтерпретації. Технократичні (влада техніки) інтерпретації, як правило, пов'язані з оптимістичними поглядами на роль техніки в культурі. Негативні соціокультурні наслідки впровадження досягнень науково-технічного прогресу технократичне мислення воліє пояснити гальмуванням технологічного розвитку з боку культурно відсталих людей або груп.

Катастрофічні зміни в житті, культурі народів цілих континентів, привнесені науково-технічним прогресом, замовчуються або інтерпретуються

інакше [15, с. 105]. Обов'язковим компонентом оптимістичній інтерпретації ролі техніки в суспільстві і культурі є технократія - теорія влади, заснована на науково-технічному знанні і передбаченні, науково-технічної компетентності політичної еліти.

Засновник теорії індустріального суспільства Р. Арон вважає, що реальністю сучасного світу є не сукупність різних соціальних систем, а єдине індустріальне суспільство з різноманітністю ідеологій. У міру подальшого розвитку індустріальної складової ідеологічні відмінності будуть все більше відсуватися на периферію культури.

Песимістичні погляди, представлені переважно філософами, письменниками, діячами мистецтва і лідерами релігійних організацій, розглядають техніку як загрозу людству. Критики технічної цивілізації підкреслюють її механістичність, протиприродність, придушення технікою особистості, природи, життя. Песимісти, - прихильники поглядів про негативний вплив техніки на соціокультурні процеси. Століттями закликають повернутися до традиційних видів господарської діяльності людини з жорстким контролем життєдіяльності особистості з боку громади. У ХХ з'явився варіант активної протидії технічній культурі. Противники технічної цивілізації закликали організувати контркультуру для боротьби проти репресивного розуму «влади-знання», відчуження людини [75, с. 31-32].

Представники технократії - вчені, економічні та політичні лідери - приєдналися до критики негативних сторін технічної цивілізації. Вони звернули увагу на екологічні проблеми, на перетворення людини в слугу і заручника стихійного розвитку технічного середовища.

На думку вчених, джерело проблеми в невмінні людини використовувати техніку на благо людства і природи. Що завданням людських інститутів, є зберегти в людстві все людське. Необхідно формувати інше взаємодія людини з технікою, інший тип людини, здатний інтегруватися з людьми, існувати в єдності з технікою і природою. [63, с. 49].

Технічний фон буття сучасної людини є єдиним для всього людства. Він передбачає два нормативних параметра поведінки людей: поводження з

технікою відповідно до інструкції по експлуатації і певну традицію використання технічних засобів. Здібності і ставлення до праці, технологічна дисципліна і дисципліна праці, форми працьовитості і трудових навичок є похідними від культурних традицій суспільства. Усвідомлене включення технічної культури в соціокультурні характеристики конкретної спільноти і особистості дозволяє зрозуміти і прийняти техніку як органічну частину взаємодії людини з людством і природою [44, с. 53].

Що стосується мистецтва, як найвищого прояву самовираження людини, то все більша його технізація, з одного боку, відкриває нові, раніше недоступні можливості. (Особливо це стосується мистецтва кіно, фотографії, і інших сфер, де можуть бути використані новітні комп'ютерні технології). А з іншого боку, дещо нівелює особистість творця. (Особливо це стосується театру і вокального мистецтва, де сучасні технології можуть допомогти створенню цілісного твору навіть за умови недостатньої підготовки того, хто представляє цей твір).

Суперечка про позитивний або негативний вплив техніки і технологій на культуру в принципі не може бути вичерпаний. Оскільки не може існувати єдиної і однозначної точки зору з цього питання з огляду на багатоаспектність предмета спору і великого числа нюансів і припущень. Які виникають при відстоюванні як позиції за, так і позиції проти. Можна припустити, що даний спір буде одним з основних в культурології XXI століття [5, с.13].

Від неминучих у житті небезпек людина шукає притулок в досягненнях науки і техніки, в утвердженні свого панування над природою, в підтримці з боку суспільства. Однак життєве забезпечення, знаходить на цих шляхах, не усувають постійної загрози людському існуванню, бо вони представляють лише якусь випадковість в загальних рамках тотальної ненадійності [76, с. 408].

Сьогодні світ як би розділився у своїй оцінці техніки. На одному полюсі технофоби, на іншому - технократи. Ці протилежні оцінки свідчать про наявність протіворечій. Технофобія абсолютизує можливі негативні наслідки розвитку техніки, наголошуючи на тому, що техніка може в ході свого розвитку вийти з-під контролю людей і може поневолити їх. Технократи абсолютизує розвиток техніки і вважають, що всі проблеми людства будуть вирішені в ході

автономного і самодостатнього розвитку техніки, і людина повинна самоподчинитися техніки. Звісно ж плідною концепція коеволюції людини і техніки, згідно з якою має відбуватися паралельне і взаємно корисне розвиток людини і техніки [10, с. 72].

Прищеплюючи людині, почуття сили, техніка робить основним сенсом існування людини розвиток техніки, тим самим, встановлюючи в якості критерію розвитку культури і цивілізації рівень власного розвитку. Ідея суспільного прогресу виникає одночасно, з усвідомленням первостепенної ролі техніки для міського способу життя і є наслідком технічного розвитку. З розвитком техніки у людини зростає відчуття сили могутності, все більше перетворюється, пропорційно рівню технічного розвитку, до тими всемогутності і абсолютної влади [13, с. 52].

Техніка докорінно змінюючи зсередини саму суть людини, змінює і ставлення людини до навколишнього світу. Відносини включеності, підпорядкованості, неподільності, з навколишнім світом, трансформуються у відносини ізольованості, винятковості, дистанційованості від природи. Природа в розумінні міського «технічного» людини представляє спочатку, щось чуже і ворожнече у культурі, як об'єкт приборкання, приручення, підкорення. Техніка в цьому відношенні виступає основним засобом підпорядкування природи влади людини.

Однак і техніка підпорядковує людини собі. Наприклад, вона перетворила природу в єдину фабрику і відірвала людину від ґрунту. Техніка носить безособовий, універсальний характер, вона націлена на типовість та масовість. І це робить її доступною всім народам. Ф. Дессауер показав, що «техніка, створює не тільки кошти для досягнення раніше поставленої мети. Але і сама призводить до таких відкриттів, результати яких спочатку ніким не усвідомлюються. Такий стан справ, наприклад, з музичними інструментами і книгодрукування. В цьому випадку створення техніки становляться ключами, що відкривають такі сфери діяльності людини, які розширюють можливості його природи і ведуть до нових відкриттів» [85, с. 123-124].

Якщо «техніка», - відзначає Х. Ортега і-Гассет, - головним чином зусилля заради заощадження зусиль. Іншими словами, це дії, які ми робимо, щоб повністю або частково уникнути невідкладних турбот і справ, які нав'язуються обставинами. І хоча в даному питанні досягнуто ніби згоду, тенденція звичайно виділяти лише лицьову, найменш цікаву сторону проблеми все-таки зберігається. А адже саме зворотна сторона таїть в собі найважливіші, глибинні загадки» [55, с. 182]. З ним солідарний і Н. Бердяєв, який свою роботу «Людина і машина» починає з фрази. - «Не буде перебільшенням сказати, що питання про техніку став питанням, про долю людини і долю культури» [6, с. 147]. А А. Печчеї в свою чергу підкреслював, що: «Техніка стала головним фактором змін на Землі. Людський розвиток вступив в нову еру» [58, с.39].

Технологія - це сукупність методів обробки, виготовлення, виробництва будь-яких предметів або речей, артефактів культури. «Технологія в сучасному світі охоплює не тільки значення поняття «техніка», а й включає в себе всю сукупність знань, інформації, необхідних для виробництва техніки в певних цілях. Знання правил і принципів управління технологічними процесами, сукупність природних, фінансових, людських, енергетичних, інструментальних та інформаційно-інтелектуальних ресурсів. А також всю сукупність соціальних, економічних, екологічних та політичних наслідків реалізації даної технології в конкретному середовищі проживання людини, включаючи наслідки застосування вироблених продуктів і послуг». Годі й казати, що технологія в такому розумінні - досить складний феномен, невід'ємним компонентом якого є знання та інформація. А отже, і культура в широкому сенсі, що є їх природним органічним акумулятором. [32, с. 31-32].

Технології опосередковані не тільки і не стільки технікою, яка отримує розвиток в суспільстві, скільки панівним в суспільстві типом культури, системою цінностей. Саме з ними пов'язаний вибір суспільством тих чи інших технологій.

Тому еволюція самої техніки і особливо впровадження ноу-хау - нових технологій, що володіють «прихованим елементом». Який відомий певному колу розробників даного винаходу і недоступний більшості користувачів.

Виявляються залежними від зовнішніх по відношенню до них факторів. З цього випливають два вкрай важливих принципових висновки:

- Культура входить до складу технології, впливає на неї.
- Динаміка, характер технології, її ефективність і придатність для суспільства залежать від культури.

У відомому сенсі культура ставить кордону технології, оскільки технологія залежить від інформації. Інформація ставить межу технології, а отже, і можливостям людства в освоєнні світу і надалі прогресуючому адаптивному розвитку [79, с. 13].

І хоча в техніки немає моральної автономії. Її використання ставить цілий ряд моральних проблем - відповідальності вчених за свої відкриття, пріоритету цінностей культури, принципів гуманізму над економічною ефективністю або навіть технічної доцільністю.

Нові технології, викликаючи непередбачені, непередбачувані і в той же час незворотні наслідки, постійно ставлять під сумнів майбутнє людства. Наприклад, такі досягнення генної інженерії, як зачаття человеческого ембріона в пробірці, вирощування окремих органів людського тіла ставлять філософів, юристів і правоведів перед серйозними дилемами.

Безвідповідальні біолого-генетичні дослідження, поспішно впроваджуються в життя і загрожують виникненню хвороб, здатних заморити людство. Хімізація, токсикації, комп'ютеризація з прицілом на створення штучного інтелекту - все це удари, один потужніше іншого, по гілці, на якій ми сидимо [14, с. 171].

Однією з областей штучного інтелекту це доповнена реальність. Вона має наступні три характеристики:

- об'єднує реальні і віртуальні світи;
- володіє інтерактивним характером діяльності в режимі реального часу;
- включає 3-D моделювання простору.

Доповнена і віртуальна реальність стали культурним феноменом XXI століття.

Завдяки даним розробкам, інформація, передана віртуальними об'єктами, допомагає користувачеві виконувати реальні завдання [61, с.227].

Нові технології, з одного боку, розширюють можливості суспільства, з іншого боку, збільшують їх вразливість. Чим сильніше залежність людей від високих технологій, тим більша ймовірність допустити якусь трагічну помилку, глобальний збій, здатних привести до катастрофи світового масштабу. І сьогодні вже не залишається сумнівів в тому, що подальший розвиток техніки багато в чому містить в собі реальну загрозу культурі й суспільству. У численних фільмах і літературі («Матриця», «Термінатор», «Я - робот», «1984», «Заводний апельсин») дана тенденція простежується дуже чітко.

Тут можна говорити про наявність крайнощів в зображенні значення феномена технізації. Воно часто перебільшується і проявляється в перебільшено-негативному вигляді, що сприяє зміцненню відчуття невпевненості в завтрашньому дні.

3.2 Новітні напрями технічного розвитку на стині XX–XXI ст.

На всіх етапах існування і розвитку культури техніка грала винятково важливу роль у людському житті, була одним з головних чинників її прогресу. Причому тенденції її динаміки мали певну специфіку. В сучасних умовах розвиток техніки набуло принципово нових обрисів, ніж це було в попередні століття [2, с. 29].

Серед найбільш значущих тенденцій, що проявилися в кінці XX - початку XXI ст., доцільно відзначити наступні:

- Високими темпами відбувається збільшення технічної складової у всій системі культури, практично в кожному її елементі, в кожній частинці. Буквально на очах одного покоління культура перетворюється в технокультура.

- Збільшується число функцій, які виконуються технікою, від найскладніших до інтимних.

Зростає надійність, потужність і швидкість техніки, збільшується коефіцієнт корисної дії.

- Посилюється роль техніки в формуванні потреб людей. Якщо раніше техніка головним чином задовольняла різні потреби, то зараз формує їх. По крайній мере, функції задоволення і формування потреб як мінімум зрівноважилися.

- Техніка все більше і більше стає модою, престижем, фактором підвищення соціального статусу індивіда, особливо в постіндустріальних суспільствах.

- Техніка використовується як важливий засіб здійснення соціальних, зокрема політичних, технологій. З її допомогою вирішується багато соціально-політичні питання.

- Вона стає найважливішим фактором впливу на суспільну свідомість і формування громадської думки; виступає головним інструментом маніпулювання суспільною свідомістю.

- Техніка все більше виступає в якості інструменту стабільності, а в окремих випадках є засобом дестабілізації міжнародних відносин.

- Зростає фактор технічного ризику, великомасштабних техногенних катастроф.

- Ускладнюються конструктивні характеристики технічних об'єктів і спрощуються можливості їх використання [17, с. 105]. Користування складною технікою, особливо побутової, стає доступним практично для всіх людей.

- Відбуваються стандартизація та уніфікація технічних процесів в національному та світовому масштабах, інтеграція технічних систем в системи більш високого порядку.

- Відкриваються і використовуються нові джерела енергії. Близькі до завершення роботи над термоядерним реактором, розробляються більш ефективні способи отримання сонячної енергії, технології отримання енергії з біопалива та принципово нової енергії біосфери. Удосконалюються технології отримання електроенергії з вугілля і газу. Вони стають більш екологічними і продуктивними.

- Техніка набуває все більш мобільний характер, зменшуються її габарити, можливості повсюдного використання.

– Розширюється асортимент матеріалів, з яких виготовляється техніка, перш за все вторинних, штучних, надміцних. В технічні процеси втягуються чи не всі елементи, наявні в природі.

- Спостерігається процес явно випереджаючого розвитку військової техніки по відношенню до громадянської.

- Техніка все більше стає товаром, причому як дуже дешевим, так і наддорогим. Насичується ринок технічних послуг. Зростає небезпека потрапляння техніки в «ненадійні» руки.

- Величезних масштабів досягла і все більше посилюється реклама техніки, на це витрачаються великі гроші.

- Мають місце найвищі темпи модернізації багатьох різновидів техніки. У розвинених країнах чи не кожні чотири - п'ять років відбувається її повне оновлення, у всякому разі, у сфері промисловості. Активно здійснюється автоматизація виробничих процесів.

- Зміцнюється нерозривний зв'язок між розвитком техніки і науковими досягненнями. Наука все більше стає вирішальним фактором технічного прогресу.

– Зростає престиж інженерно-технічної діяльності і технічної освіти. До них висувуються якісно нові вимоги. Тепер від спеціаліста-технаря потрібні не тільки знання пристрою і функціонування машин, а й добротні знання економіки, соціальних і духовних відносин, політики, екології, психології людини.

- Техніка все більше стає активним засобом навчання, виховання, освіти, розвитку мистецтва, спілкування між людьми.

На жаль, за допомогою техніки триває активний наступ на природу: вирубуються ліси, забруднюється ґрунт, знищуються тисячі видів тварин, до мінімуму обмежена сфера їх проживання. Техніка з засобів впливу на природу, інструменту її пізнання і пристосування до неї, все більше перетворюється на знаряддя ведення війни з навколишнім світом [51, с. 75].

- З технікою пов'язано поширення різного роду хвороб - остеохондрозу, раку, безсоння, психічних захворювань. Нерідко організм виявляється беззахисним перед технічними винаходами, їх негативним впливом.

- Людство стоїть на межі впровадження нанотехнологій, які можуть призвести радикальний переворот в людському житті. Принципово змінити саму людину, його культуру і навіть ставлять під сумніви їх збереження в нинішньому вигляді. По суті, людство стоїть перед вибором: «Як бути, що робити, куди рухатися?» [19, с. 43].

Історичний зростання техніки породив і таку парадоксальну тенденцію (навіть закономірність). Чим більше користі приносить техніка людині, тим більше шкоди від неї можна очікувати, чим ширше ареал її впливу, тим масштабніше негативні наслідки цього впливу.

Поза всяким сумнівом, завдяки техніці життя стає легше, комфортабельней, але разом з тим і складніше, проблемний. Технічний прогрес породжує ще більше проблем, ніж їх було раніше. Однак значна частина цих труднощів переборна. Можна в висновок сказати, що плюси і мінуси техніки в сучасній культурі зрівноважилися. Людство все більше і глибше замислюється над тим, як би зменшити негатив і збільшити позитив. Перші кроки в цьому напрямі зроблено, але попереду ще виконати величезний і тернистий шлях.

3.3 Перспективи розвитку технологій у мистецтві

Розвиток техніки та технологій виводять мистецтво на новий рівень сприйняття його людиною.

Сучасні мобільні телефони супроводжують життя людини всюди, стаючи медійним відбитком реальності в кишені. Тому сьогодні так просто зацікавити обивателя художніми проектами «доповненої реальності». Художники в своїх перформанси пропонують подивитися на арт-продукт через «всевидюче око» смартфона.

Наприклад, при наведенні смартфона на твір, на екрані телефону з'являється відео художника розкриває процес створення твору; або завершений арт-продукт завантажується в пам'ять телефону. Власник якого може спостерігати процес завершення вже на «своєму» екрані. Такі художники як Марк Скварек, Джеффри Алан Родс, Сандер Вінхоф, Таміко Тіль, Джон Крейг Фріман створюють вуличні художні проекти, в яких «домальовує» будівлю або ландшафт [66, с. 853].

Наприклад при «наведенні» смартфона на нью-йоркську статую «Свободи» на екрані глядач бачить порожній постамент. Технологія доповненої реальності, як частина мистецтва нових медіа, з одного боку реалізує постмодерністські ідеї та прийоми побутування мистецтва (гри, цитатності, іронії). З іншого боку, на відміну від концептуалізму, відсилає нас в першу чергу не до інтелектуального осмислення побаченого, а до емоційного сприйняття [89, с. 61].

Більш поширеними технологіями для оформлення музейних експозицій є проєкції, інтерактивні панелі і екрани, QR-коди і RFID-мітки.

Це дає відвідувачеві простір вибору поведінки в музеї, дозволяє детально вивчати експонати, активно отримувати інформацію на тему, що цікавить.

Все частіше в сучасних музеях використовуються інтерактивні системи-сенсорний екран. «Відвідувач сам може керувати інформаційним потоком, вибираючи його цікавлять теми або розділи експозиції. Управління здійснюється, як правило, дотиком пальця до екрану. Чутлива поверхня дисплея

негайно реагує і передає дані керуючої програмою, яка відображає на екрані відповідний розділ або тему» [39, с. 143].

Сучасне сценічне мистецтво стрімко розвивається, у ньому широко представлені різні види та жанри: як традиційні, приміром опера, так і нові, що зумовлено саме науково-технічним прогресом. Маємо на увазі появу вистав, шоу, концертів і цілих жанрів, які неможливі без використання технічних засобів.

В усіх цих різновидах та жанрах сценічного мистецтва можуть використовуватися: об'ємні декорації, відеопроєкції, голографічне проектування, 3D-проектування та інші засоби художньої виразності. Нові технології змінюють сценічне мистецтво.

Такі технічні засоби, як світлотехніка, засоби звукового, візуального оформлення, світлодіодні екрани високої якості, сценічно-модульні конструкції. Генератори ефектів, піротехніка, аеростати стали не прикрасою чи акцентом, а нормою та необхідною умовою професійного сучасного сценічного мистецтва.

Якісне поєднання всього вищеперерахованого створює мультимедійність, тобто різноманіття форм спілкування, різноманіття технічних засобів виразності, поєднаних на сцені [84, с. 54].

Додають видовищності декорації-трансформери, які видозмінюються протягом сценічної дії та іноді стають німими персонажами постановок. Наприклад, у 1999 році вистава Дж. Верді «Бал-маскарад» відбулася на гігантській розгорнутій книзі, яку «читав» скелет. У 2017 році режисером вистави став датчанин Каспер Хольтен, який поставив класичну оперу «Кармен» Жоржа Бізе у сучасній інтерпретації [84, с. 55].

Планшетом сцени тут були величезні гральні карти, що розташовувалися на різних рівнях та «авансценою» спускалися у воду. Під класичну музику Ж. Бізе танцівники виконували контемпорарі.

Інновацій з використанням технічних засобів іт-технологій прослідковуємо й у творчості українських митців. Непересічною подією для України стало шоу «Барон Мюнхгаузен» (творці визначили жанр як «хореографічне 3D-шоу», постановка К.І. Томільченка за мотивами п'єси Г.І.

Горіна «Той самий Мюнхгаузен». «Барон Мюнхгаузен» – перша масштабна вистава в Україні [84, с. 56].

У 2016 в «Концерт-Холі ВДНГ» пройшло різдвяне 3D-шоу для всієї родини «Вартові Мрій» (режисер К.І. Томільченко). У ньому використано об'ємні декорації, відеопроєкції, вбудований батут, портали для артистів, поворотне коло. Кожен зномерів вистави був філігранно вплетений у драматургію вистави.

Не обішли стороною сучасні технології і музику культуру.

Інтерактивні технології використані в музеї Шопена у Варшаві. За допомогою пластикової карти, відвідувач може запускати численні інтерактивні додатки в музеї. У класичних залах музею встановлені сучасні інсталяції про життя композитора. Стенди обладнані тач-скринами, на яких можна перегорнути нотні зошити Шопена. Карта, дає можливість запуснути звуковий ряд, що відноситься до теми стенду. В одному із залів встановлено столи з висувними ящиками. Відвідувач відсуває шухляду - і на кришці столу з'являється проєкція нотного листа і починає звучати музичний твір. Кожен новий відкритий ящик запускає нову проєкцію і нову мелодію. «У залі під назвою «Піаніст» звучить музика, а на великий екран з кутом в 180 градусів проєктор проєктує зображення рук піаніста, що грає на фортепіано. Завдяки сучасним технологіям на великому плоскому екрані а також послухати музику великого композитора і навіть відчути запах фіалок. Які композитор дуже любив і завжди тримав у себе в будинку в Парижі» [48, с.87].

З 2017 року у Харківській фелармонії активно застосовують сучасні технології. Які не «поглинають» тонкі грані музичних творів, а скоріше підкреслюють авторські інтонації, так і виходить ніжний і потужний сплав музичного та лазерного 3D мистецтва.

Останнім часом набувають популярності театралізовані видовища з спеціальним світловим, лазерним ефектами та комп'ютерною графікою. Лазерне шоуспектакль, головним елементом якого є лазерна система. Такий різновид шоу може прикрасити й емоційно підвищити зорове сприйняття

масового театралізованого видовища, концертної програми або бути самостійним інструментом розповіді історії [43, с.105].

3D-технології впевнено увійшли в сценічне мистецтво та завоювали любов глядачів, акторів і постановників. Створення віртуального простору на сцені й у залі відкриває невичерпні можливості для фантазії і творчих експериментів.

Завдяки встановленим інфрачервоним датчикам на порожній сцені можна створити тривимірну композицію вулиці мегаполісу, середньовічного замку, військових баталій і не тільки голограму та «живий» хореографічний балет.

За допомогою голограми в сценічному мистецтві можуть не лише створювати нових виконавців. Як відомо, Елвіс Преслі помер у 1977 році, але його образ повернувся до глядачів у вигляді цифрової тривимірної голограми.

Тривимірна віртуальна копія «короля рок-н-ролу» виконує головні ролі в різних постановках і шоу. Для створення голограми Елвіса Преслі використано технологію, яка полягає в обробці фахівцями-аніматорами всіх відеозаписів співака. Складанні на їх основі найдокладнішої тривимірної моделі людини, визначивши послідовність рухів, які він здійснював, виступаючи на сцені. У технології використовують генерацію зображення за допомогою комп'ютерної графіки.

У такий спосіб «оживали» Уітні Хьюстон, Майкл Джексон, Тупак Шакур.

Технології та режисерські інновації дають можливість поєднувати голограму та «живий» хореографічний балет. На хвилі гучних повернень у 2014 році на сцені вручення музичної премії Billboard Music Awards з'явився король поп-музики. У межах випуску другого посмертного альбома Майкла Джексона його голографічний образ заспівав пісню *Slave to the Rhythm*, яку за життя співак не виконував. Проекція була досить яскравою та якісною, а перформанс доповнила попередньо відзнята та вбудована в проекцію група танцівників.

Це дало змогу голографічному Майклу Джексону рухатися поміж живих фігур на сцені, на яких також розповсюджувалася проекція, підсилюючи ефект. Було відтворено всі відомі рухи короля поп-музики, включно з «місячною ходою» [84, с. 61].

Світлове шоу із квадрокоптерів - альтернатива феєрверкам. Використання квадрокоптерів є більш безпечнішим та від них немає шуму. Квадрокоптери під час шоу підіймаються в небо і гарний малюнок, якій вони роблять у небі можна спостерігати на дуже дальню дистанцію [84, с. 58-59].

У сучасному кінематографі комп'ютер поширений досить широко, але все ж ще багато майстрів не приймають цієї нової техніки і не використовують її. Питання це дискусійне, тому потрібно точніше уявити собі комп'ютерні можливості в сучасному фільмі.

Кожен новий виток технологічного розвитку породжує нові можливості художнього осмислення матеріалу і вимагає їх творчого освоєння. І це тим більш важливо ще й тому, що для режисера як засіб художньої виразності комп'ютеризація екрану - не просте питання і вимагає серйозного вивчення.

Виникнення технології комп'ютерної анімації призвело до того, що творці фільмів можуть отримувати тепер рішення, яких неможливо відрізнити ігрові кадри і кадри з використанням комп'ютерної анімації.

Вперше була застосована цифрова анімація особи актора у фільмі «Трон» (1982, реж. С. Лісбергер), що розповідає про всесвіт всередині гігантського комп'ютера, що стало програмної віхою розвитку зображення згенерованого комп'ютером в кінематографі [53, с. 28].

Виникнення комп'ютерних спецефектів внесло істотні зміни в кіно. В екранній культурі виникли нові можливості, нові проблеми. І нам треба визначити ці проблеми і ці можливості, якщо ми хочемо ефективно використовувати нову техніку.

«Цифрові технології - це не більше ніж засіб, який розширює наші можливості. Вони мають більш високий ступень рухливості, ніж кіноплівка, і дозволяють реалізувати практично будь-який режисерський задум. Перехід до цифри все одно, що перехід від фотографії до живопису або від техніки до роботи маслом. Це дуже непросто - перейти від більш жорсткої і однозначно диктує свої обмеження системи до системи більш відкритою. Що надає більше ступенів свободи в плані маніпуляції зображенням» - переконаний Дж. Лукас, режисер кіносаги «Зоряні війни» [54, с. 73].

Однією із спроб відкрити «нові грані» в кінозображення став стереоформат або, як його часто називають в побутовій комунікації, «3D».

«Термін - 3D - зображення служить визначенням виключно стереоскопічних зображень, але для цього вже існує термін - стереоскопічне зображення. Гідність двухракурсного стереозображення полягає в тому, що будь-яка пташка, що вилітає в зал, буде сприйматися кожним глядачем летить саме на нього, незалежно від місцезнаходження. Відповідно, режисерський задум, втілений в кінозображення, пред'являється всім глядачам однаково. Багато ракурсів ж стереокино дозволяє заглядати за об'єкти, розглядати їх з різних сторін» [59, с. 26].

Як вважав С.М. Ейзенштейн: «принципова відмінність двовимірного кіно від стереоскопічного - обмежена здатність передачі обсягу та простору, а також, як наслідок, руху. Сумніватися в тому, що за стереокино - завтрашній день, це так само наївно, як сумніватися в тому, що завтрашній день буде взагалі!» [83, с. 337].

3D фільм компанії Disney «Аліса в Країні Чудес». Це стара казка, перероблена на новий лад режисером Тімом Бертоном, за участю найвідоміших акторів і сучасними візуальними ефектами.

Майже всі жителі і підземного світу створені за допомогою комп'ютерної графіки, а самі зйомки акторів зайняли лише 40 днів, і було три реально побудовані сцени.

А такі персонажі як - Білий Кролик, Соня, Бармаглот, Березневий Заєць і Додо, були повністю створені на комп'ютері.

Зйомки проходили на тлі зеленого екрану, і замість комп'ютерних героїв використовували картонні макети персонажів. Виявилося, що це непросте завдання - від декорацій не було ніякої допомоги акторам, тому, коли було потрібно, їх замінювали дублери в зелених костюмах.

Автори картини «Діти шпигунів 4», що вийшла в кінотеатрах ще в 2011 році в форматі 4D, 5D. Намагалися привнести в кінозали запахи за допомогою ароматичних карток, які потрібно було терти і нюхати в потрібний момент.

В образній системі кінематографа ХХІ століття сталося неймовірно зміна пріоритетів у формуванні видовищності фільму, пов'язане з «чудесами» віртуальної реальності, в якій діє «герой». Я не випадково слово «герой» уклала в лапки, бо саме це поняття докорінно змінюється.

Сьогодні складно однозначно відповісти, хто ж є справжнім «героем» (діючим персонажем) віртуальної реальності в кіно. Це дуже важливий момент, тому що літературний (драматичний) герой в сучасному кінематографі починає трансформуватися в якусь візуалізацію певних станів фізичних динамічних об'єктів. Тобто глядачеві кіновидовища пропонують не логічну (сюжетну) драматургію, а видовищну, засновану на деформаціях реального світу, окремих його предметів і їх станів. Більше того, візуалізуються такі поняття як «швидкість», лавірування. (Наприклад, їзда на гірських лижах, коли важливий не конкретний персонаж, а відчуття глядачів від цієї їзди), вільне падіння (як відчуття) і ін. [64, с. 16].

Цей ефект застосовується як в комп'ютерних іграх, коли управляє гравець, так і в кінематографі, коли керують глядачем.

Наприклад, в грі від першої особи для ігрової приставки персонаж рухається приблизно в 1,5 рази швидше, ніж в реальному житті.

Якби такого прискорення не було, гравець сприймав би гру як занадто повільну і нудну. Помістіть того ж персонажа в вертуально сцену, і гравець відчує, що рух прискорене - в результаті у нього закрутиться голова.

У вертуально реальності персонажі повинні пересуватися в природному темпі. До того ж не всі відеоігри будуть добре сприйматися в вертуально реальності: скажімо, у віртуальній реальності не дуже приємно опинитися в епіцентрі військових дій [30, с. 29].

Неперевершеним поки хітом по праву можна вважати віртуальну подорож в світ Кінг Конга і динозаврів King Kong 360 3D, що відкрилося 6 липня 2010 року. У створенні цього самого захоплюючого 3D-шоу в світі брав участь Пітер Джексон, режисер трилогії «Володар кілець» (2001 ... 2003 рр.). Що отримала 17 «Оскарів», і фільму «Кінг Конг» (2005 р), який отримав «Оскар» за звук і спецефекти. Цілковіт реальний вагончик привозить глядачів в павільйон. На

увігнуті стіни натягнуті екрани 54x12 м. Зображення одночасно проєктують 16 проєкторів. Глядачі в буквальному сенсі слова потрапляють в джунглі, де розгортається битва величезної «хорошою» мавпи з «поганими» динозаврами. Кінг Конг рятує тих, хто сидить в вагончику, рух якого синхронізовано з зовнішніми «ударами» та іншими проявами битви. Глядачі при огляді в 360 ° відчують не тільки пориви вітру та тряску вагончика, але і виявляються в буквальному сенсі слова обплъваними древніми рептиліями. Це уявлення навіть складно порівняти з відчуттями в кінотеатрі. Проєкція настільки чітко «окреслює» форму персонажів, що можна говорити про голографическом ефекті.

Нейронні мережі в кіно можуть значно спростити процес розробки комп'ютерної графіки, крім того, вони мають великі перспективи для створення візуальних ефектів для фільмів. Сьогодні особлива увага прикута до можливостей нейромереж при заміні осіб.

Зокрема, деякі штучні нейромережі вже навчилися «перекладати» міміку з одного людського обличчя на інше, міняти пори року в відзнятих кадрах, коригувати час доби. Починаючи з 2018 року, автори багатьох YouTube-каналів почали ділитися в мережі відеозаписами з позначкою «Deepfakes». На яких штучна нейромережа замінює різних політиків під час виступів і акторів у відомих фільмах на інших особистостей. Також системи поступово вчаться моделювати той чи інший людський голос [53, с. 134].

Ці можливості активно вивчають, наприклад, користувачі Reddit, які замінюють головних героїв відомих фільмів, таких як «Індіана Джонс» і «Людина зі сталі», на Ніколаса Кейджа. Сучасні алгоритми можуть омолоджувати персонажів в продовженнях знаменитих фільмів, роблять малопластичних акторів професійними танцюристами, використовуються в художніх сценах сексу і домагаються інших досить ефектних результатів [13, с.306].

Висновки до розділу

1. Розвиток техніки у сучасній культурі визначається двома протилежними моделями:

Традиційна модель (модель науково-технічної революції) заснована на принципах технологічного детермінізму, популярного на Заході. Для неї характерна віра в безмежні можливості людського розуму, який вирішував і вирішить будь-які проблеми розвитку, але має знаходитися під постійним зовнішнім контролем.

Модель обмеження заснована на необхідності обмеження людських потреб і масштабів технічних інновацій. Критерієм обмеження пропонується поріг, за яким задоволення потреб або застосування техніки приносить швидше за шкоду, ніж користь

2. Серед найбільш значущих тенденцій, що проявилися в кінці ХХ - початку ХХІ ст. і вкладаються в першу модель, доцільно відзначити наступні:

– Високими темпами відбувається збільшення технічної складової у всій системі культури, практично в кожному її елементі, в кожній частинці. Буквально на очах одного покоління культура перетворюється в технокультура;

– Збільшується число функцій, які виконуються технікою, від найскладніших до інтимних. Зростає надійність, потужність і швидкість техніки, збільшується коефіцієнт корисної дії.

– Посилюється роль техніки в формуванні потреб людей. Якщо раніше техніка головним чином задовольняла різні потреби, то зараз формує їх. По крайній мере, функції задоволення і формування потреб як мінімум зрівноважилися.

– Техніка все більше і більше стає модою, престижем, фактором підвищення соціального статусу індивіда, особливо в постіндустріальних суспільствах.

– Техніка використовується як важливий засіб здійснення соціальних, зокрема політичних, технологій. З її допомогою вирішується багато соціально-політичних питань.

– Техніка все більше стає активним засобом навчання, виховання, освіти, розвитку мистецтва, спілкування між людьми.

Серед тенденцій, які відповідають другій моделі, називають такі:

–Техніка все більше виступає засобом дестабілізації міжнародних відносин.

–Зростає фактор технічного ризику, великомасштабних техногенних катастроф.

–Спостерігається процес явно випереджаючого розвитку військової техніки по відношенню до громадянської.

– Техніка з засобів впливу на природу, інструменту її пізнання і пристосування до неї, все більше перетворюється на знаряддя ведення війни з навколишнім світом.

- З технікою пов'язано поширення різного роду хвороб - остеохондрозу, раку, безсоння, психічних захворювань. Нерідко організм виявляється беззахисним перед технічними винаходами, їх негативним впливом.

- Людство стоїть на межі впровадження нанотехнологій, які можуть призвести радикальний переворот в людському житті, принципово змінити саму людину, його культуру.

3. Використання різноманітних технічних засобів (об'ємні декорації, відеопроєкції, голографічне проектування, 3D-проектування та ін.) призводить до трансформації традиційних і появи нових жанрів у сценічному мистецтві.

Виникнення комп'ютерних спецефектів й анімації внесло істотні зміни в кіно. В екранній культурі виникли нові можливості, нові проблеми.

Світлове шоу квадрокоптерів може розглядатись як технологічна більш етична й безпечніша альтернатива фєсрверкам. Вони не спричинять пожежі та не розбудять дітей у сусідніх кварталах. Водночас, використовуючи рій підсвічених квадрокоптерів завбільшки в тарілку можна вибудувувати в повітрі статичні та рухомі фігури.

4. Не обішли стороною сучасні технології і музику культуру. З 2017 року у Харківській філармонії активно застосовують сучасні технології. Які не «поглинають» тонкі грані музичних творів, а скоріше підкреслюють авторські інтонації, так і виходить ніжний і потужний сплав музичного та лазерного 3D мистецтва.

ВИСНОВКИ

1. Особливістю техніки як феномена культури є використання технічних досягнень минулого на більш високих стадіях її розвитку.

Іншою рисою техніки є системний і суперечливий характер її впливу на культуру, включаючи освіту, моральність, релігію і мистецтво.

2. У ХХ столітті в працях Ф. Дессауера, Т. Веблена, М. Хайдеггера, Л. Мемфорда, Х. Ортега-і-Гассета, К. Ясперса, М. Бердяєва, і ряду інших філософів і вчених. Їми були поставлені проблеми онтологічного статусу техніки, її сутності, закономірностей і перспектив розвитку.

Загальним тлом осмислення цього питання була дискусія навколо «кризи культури». Зрештою, не було встановлено вирішального впливу техніки на цю кризу.

3. Натомість, на основі культурологічного підходу було здійснено спробу поглянути на техніку як явище. Чий подальший розвиток буде цілком залежатиме від соціокультурного контексту, від панування тих чи інших моделей такого розвитку (фрейм-аналіз).

4. Розвиток техніки у сучасній культурі визначається двома протилежними моделями:

Фрейм науково-технічної революції заснований на принципах технологічного детермінізму, популярного на Заході. Для неї характерна віра в безмежні можливості людського розуму, який вирішував і вирішить будь-які проблеми розвитку, але має знаходитися під постійним зовнішнім контролем.

Фрейм обмеження засновано на необхідності обмеження людських потреб і масштабів технічних інновацій. Критерієм обмеження пропонується поріг, за яким задоволення потреб або застосування техніки приносить швидше шкоду, ніж користь.

5. Серед найбільш значущих тенденцій, що проявилися в кінці ХХ - початку ХХІ ст. і вкладаються в перший фрейм, доцільно відзначити

наступні: А) високими темпами відбувається збільшення технічної складової у всій системі культури.

Б) збільшується число функцій, які виконуються технікою, від найскладніших до інтимних.

В) посилюється роль техніки в формуванні потреб людей.

Г) техніка все більше і більше стає модою, престижем, фактором підвищення соціального статусу індивіда, особливо в постіндустріальних суспільствах.

Д) техніка все більше стає активним засобом навчання, виховання, освіти, розвитку мистецтва, спілкування між людьми.

6. Безпосередньо у сфері духовної культури особливо помітно зростає роль техніки в сценічних та екранних мистецтвах.

7. Інновації з використанням технічних засобів і технологій прослідковуємо й у творчості українських митців. Високопрофесійним мультимедійним шоу у вітчизняному мистецькому світі є театралізований хореографічний спектакль «Вартові мрій». З 2017 року у Харківській філармонії активно застосовують сучасні технології. Які не «поглинають» тонкі грані музичних творів, а скоріше підкреслюють авторські інтонації, так і виходить ніжний і потужний сплав музичного та лазерного 3D мистецтва.

8. Серед тенденцій, які відповідають фрейму обмеження, називають такі:

А) зростає фактор технічного ризику, великомасштабних техногенних катастроф.

Б) спостерігається процес явно випереджаючого розвитку військової техніки по відношенню до громадянської.

В) техніка з засобів впливу на природу, інструменту її пізнання і пристосування до неї, все більше перетворюється на знаряддя ведення війни з навколишнім світом.

Г) з технікою пов'язано поширення різного роду хвороб - остеохондрозу, раку, безсоння, психічних захворювань.

Д) людство стоїть на межі впровадження нанотехнологій, які можуть призвести радикальний переворот в людському житті, принципово змінити саму людину, його культуру.

9. Ми вважаємо, що у наш час найбільш доцільною є фрейм контролю над технікою.

10. Нове ставлення до техніки є неможливим без радикальної переоцінки цінностей «техногенної цивілізації».

11. Необхідно нове осмислення існуючої дійсності, яка передбачає новий відповідь на питання, що являє собою людина. І від того чи зуміємо ми побачити себе в якомусь іншому статусі, не зводиться до того, щоб бути гвинтиком машини, залежить напрямок подальшого цивілізаційного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин А.Р. Основы глобалистики. Уфа: РИО БАГСУ, 1999. 128 с.
2. Аль-Ани Н. М. Философия техники: очерки истории и теории: учебное пособие. Санкт-Петербург; «А- принт», 2004. 184 с.
3. Аль-Ани, Намир Махди. Методология и философия науки: учебное пособие. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский нац. исслед. ун-т информ. технологий, механики и оптики, 2011. 151 с.
4. Байдаров Е.У. Феномен техники в аспекте эволюционно-детерминистской («технократической») глобалистики и современных процессов глобализации // «Современность: мир мнений». Философский альманах. 2005. №3 (ч.2). С. 120-125.
5. Бастер Ллойд. Зазеркалье Тима Бертона // «Техника и технологии кино». 2010 . №2. С. 12-18.
6. Бердяев Н.А. Человек и машина (Проблема социологии и метафизики техники) // Вопросы философии. 1989. №2. С. 143-147
7. Бобкова К.Д. Плотникова С.В. Современные компьютерные технологии кино и телевидения // Современные наукоемкие технологии. 2013. № 8-2. С. 180-181.
8. Бостром Н. Искусственный интеллект. Этапы. Угрозы. Стратегии. Москва: «Манн, Иванов и Фербер», 2016. 404 с.
9. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Методика та організація наукових досліджень із психології. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 360 с.
10. Вахштайн В.С. «Практика» vs. «фрейм»: альтернативные проекты исследования повседневного мира // Социологическое обозрение. 2008. № 7(1). С. 65–95.
11. Вахштайн В.С. Социология повседневности и теория фреймов. Санкт-Петербург: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2011. 334 с.

12. Вахштайн В.С. Пересборка повседневности: беспилотники, лифты и проект ПкМ-1 // Философско-литературный журнал «Логос». 2017. №2 (117).С. 1–48.
13. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине. Москва: Наука; 1983. 344 с.
14. Власова Е.М. Изменение отношения человек – техника в современном обществе: проблема нового гуманизма // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2015. № 1-1. С. 170-173.
15. Волков Т.П. Социально-философские аспекты современной глобализации и проблема трансформации культуры. дис. канд. философ. наук: 09.00.11/ Москва, 2010.135 с.
16. Войтасик Л. Психология политической пропаганды / Пер. с пол. В.Н. Паруса. Москва: Прогресс, 1981.278 с.
17. Воронин А.А. Техника как феномен культуры. дис.док. философ. Наук: 09.00.08/ Москва, 2005. 219 с.
18. Воронин А.А. Техника и мораль // Вопросы философии. 2004. № 10. С. 93–102.
19. Воронин А.А. Миф техники. Москва: Наука, 2004. 198 с.
20. Воронин А.А. Социальные последствия техники // Философские исследования. 2003. № 2. С. 20-23
21. Горохов В.Г. Технические науки: история и теория (история науки с философской точки зрения). Москва: Логос, 2012. 512 с.
22. Горохов В. Ф. Социология: Учебное пособие в 2-х частях. Ч. 2. Москва: МИФИ, 2008. 320 с.
23. Гофман И. Анализ фреймов: эссе об организации повседневного опыта. Москва: Институт социологии РАН, 2004.752 с.
24. Гофман И. Лекция //Социологическое обозрение. 2007. Т. 6. № 2. С. 4–26.

25. Горюнова И.Э. Режиссура массовых театрализованных зрелищ и музыкальных представлений. Санкт-Петербург: Композитор, 2009. 204 с.
26. Гриффен Л.А. Феномен техники. Киев: Центр памятниковедения НАН Украины и УООПИК, 2013. 252 С.
27. Гриффен Л.А. Производственные силы в социальных прогрессах (опыт естественнонаучного исследования). Киев: Центр памятниковедения НАН Украины и УООПИК, 2013. 394 С.
28. Гриффен Л.А. До питання про визначення техніки // Проблеми методології. Питання історії науки і техніки. 2013. № 2. С. 2-12
29. Губанов А.С. Интернет-технологии как продолжение человеческого тела: социально-философский анализ // Изв. Саратов. ун-та. Нов. сер. Философия. Психология. Педагогика. 2018 т.18, №3 С. 252-255
30. Джонатан Линовес Виртуальная реальность в Unity. / Пер. с англ. Рагимов Р. Н. Москва: ДМК Пресс, 2016. 316 с.
31. Дрекслер Э. Машины создания. Грядущая эра нанотехнологии. 1986. 166 с.
32. Йонас Г. Принцип ответственности. Опыт этики для технологической цивилизации. Москва: Айрис-пресс, 2004. 480 с.
33. Кант И. Логика. т.8. Москва, 1994. 280 с.
34. Кислюк К. В. Культурологічний метод: теорія і практика // Культура народів Причорномор'я. 2011. № 202. С.134–137.
35. Кислюк К. В. Сучасна культурологія. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 342 с.
36. Крипчук М.В. Сценічний простір просто неба як складова сучасного театралізованого видовища // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2018. №2 С.229-233.

37. Косиченко А.Г. Свет духовных истин. Фрагменты разных лет // Адам әлемі - Мир человека. Философский и общественно-гуманитарный журнал. 2008. №4. С. 107-112.

38. Кудрин Б.И. Трансцендентальность и трансцендентность техноценозов // Материалы VIII Междунар. кант. чтений, посв. 275-летию И.Канта 21–24 сентября 1999 г. Калининград, 1999. С.58- 60.

39. Курило Л.В. Новые концепции музеев: интеграция в современное общество // Вестник РМАТ. 2014. № 2. С. 139-144.

40. Лагутин А.Б. Информационные проекты в области культуры и компьютерные технологии // Музей будущего: информационный менеджмент, 2001. С. 66-71

41. Латур Б. Об интеробъективности // Социология вещей: сб. ст./Под ред. В. Вахштайна, 2006. С. 169–198.

42. Лебедев С.А. Философия науки. Терминологический словарь. Москва: Академический Проект, 2011. 209 с.

43. Липківська Г.К. Мультимедійні засоби на сучасній театральній сцені // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво. 2018. № 1. С.103-126.

44. Луман Н Власть / пер. с нем. А. Ю. Антоновский. Москва: Праксис, 2001. 256 с.

45. Люгер Дж. Ф. Искусственный интеллект: стратегии и методы решения сложных проблем. Москва: Издательский дом «Вильяме», 2003. 864 с.

46. Мамфорд Л. Техника и природа человека // Новая технократическая волна на Западе / Сост. и вступ. ст. П. Гуревич. Москва: Прогресс, 1986. С. 225 — 239.

47. Мамфорд Л. Миф машины. Техника и развитие человечества. Москва: Логос, 2001. 416 с.

48. Малкова Е.В., Сизова И.А. Применение информационных технологий в классических художественных музеях: учеб. пособие. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2017. 108 с.
49. Маклюэн М. Понимание Медиа: внешние расширения человека / перевод с английского В. Г. Николаева. Москва: Гиперборея, 2007. С. 464.
50. Митчем К. Что такое философия техники? / перевод с английского В. Г. Горохова. Москва: Аспект-пресс, 1995. 149 с.
51. Нейсбит Д. Высокая технология, глубокая гуманность. Технологии и наши поиски смысла. Москва: Траюиткнига, 2005. 381 с.
52. Некрасов С. И., Молчанова Н. С. Значение теории фреймов в современной науке // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Философия. Социология. Право. 2009. Т. 16. № 10. С. 13-17.
53. Новиков В.Н. Влияние виртуальных новаций на язык кинематографа XXI века. дис.кан.искусствоведения: 17.00.03 / Москва, 2019.175с.
54. Орлов А.М. Будущее принадлежит цифровому кино. Исследование новой вселенной: Дж. Лукас о съемках второго эпизода «Звездных войн»//Техника кино и телевидения. 2003. №1. С. 73-74.
55. Ортега-и-Гассет Х.Размышления о технике. Москва: Весь мир, 1997. 770 с.
56. Павленко А. Возможность техники. Санкт-Петербург: Алетейя, 2010. 224 с.
57. Патнэм Х. Философия сознания. Москва: Дом интеллектуальной книги, 1999. 240 с.
58. Печчеи А. Человеческие качества. Москва: Прогресс, 1980. 312 с.
59. Раев О.Н. О термине «3D» в кинематографе // Запись и воспроизведение объемных изображений в кинематографе и других областях:

VIII Международная научно-практическая конференция 25-26 апреля 2016 г. /
Материалы и доклады. Москва: ВГИК, 2016. С. 26-32.

60. Румянцев В. Культура и техника. Костанай, 2010. 496 с.

61. Савельева К.В. Дополненная реальность: культурный и образовательный феномен // Context and Reflection: Philosophy of the World and Human Being, 2018. 7 (1A). pp. 227-233.

62. Самарин А.В. Кросс-мобильность теории фрейма в системе научных знаний // Фундаментальные исследования, 2012. № 6-3. С. 604-608.

63. Сахаров А.Д. Мир, прогресс, права человека. Москва: Советский писатель, 1990. 128 с.

64. Синецкий С.Б. Культурные трансформации в XXI веке: осмысление перспектив // Культурологический журнал, 2012. №9. С.1-5

65. Сколимовски Х. Философия техники как философия человека // Новая технократическая волна на Западе / Сост. и вступ. ст. П. Гуревич. Москва: Прогресс, 1986. С.240-249.

66. Сколота З.Н. Современное искусство: формы и технологии // Молодой учёный, 2013. № 11 (58) С. 852-856

67. Сорокин П. Кризис нашего времени. Москва: Изд-во политич. лит-ры, 1992. 640 с.

68. Спиркин А.Г. Философия: Учебник для технических вузов. Москва: Гардарики, 2000. 368 с.

69. Ставцев С.Н. Введение в философию Хайдеггера. Санкт-Петербург: Издательство «Лань», 2000. 192 с.

70. Степин В. С., Горохов В. Г., Розов М. А. Философия науки и техники, 2004. 400 с.

71. Степин В.С. Глобализация, динамика культур и поиск новых ценностей // Век глобализации, 2011, №2. С. 8-17

72. Тофлер Э. Третья волна. - Москва: ООО «Издательство АСТ», 2004. 781 с.

73. Триколенко С.Т. Використання мультимедійних технологій для оформлення сучасних хореографічних постановок на прикладі шоу-балету «Барон Мюнхгаузен» // «Проблеми розвитку сучасного хореографічного мистецтва та шляхи їх вирішення»: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції 5–6 грудня 2013р /Луганська державна академія. Луганськ. 2013. С.106-109.

74. Фрейд З. Недовольство культурой // Фрейд З. Психологія. Релігія. Культура, 1992. С 296

75. Фукуяма Ф.Конец истории и последний человек / Пер. с англ. МБ. Левина. Москва: «Издательство АСТ: ЗАО НПП «Ермак», 2004. 588 с.

76. Хайдеггер М. Вопрос о технике. Москва: Республика, 1993. 447 с.

77. Хайдеггер М. Время и бытие. Статьи и выступления. Москва: Республика, 1993. 447 с.

78. Хейзинга Й. Homo ludens. Санкт Петербург: Издво ИванаЛимбаха, 2001. 284 с.

79. Чумаков А.Н.Ступени прогресса: динамика развития техники и науки. Москва: Проспект, 2005.430 с.

80. Шейко В.М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кін. XIX - поч. XXI ст.). Харків: Основа, 2001.520 с.

81. [ШейкоВ. М.](#), Кушнарченко Н.М.Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Київ: Знання-Прес, 2003. 295 с.

82. Шейко В.М., Кушнарченко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник для вузів. Київ: Знання, 2006.308 с.

83. Эйзенштейн С.М. О стереокино // Избранные произведения 6 тт. Т.1. Неравнодушная природа. Москва: Эйзенштейн-центр, 2004. С. 337.

84. Юдова-Романова К., Стрельчук В., Чубокова Ю. Режисерські інновації у використанні технічних засобів і технологій у сценічному мистецтві// Вісник Київського університету культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво,2019. 2(1). С.52-72.

85. Ясперс К. Современная техника // Новая технократическая волна на Западе. / Сост. и вступ. ст. П. Гуревич. Москва: Прогресс, 1986. С. 119-146
86. DeVreese С.Н. Mediatization of news: The role of journalistic framing // Mediatization of politics, 2014. P. 137-155.
87. Druckman J.N. Evaluating framing effects // Journal of economic psychology, 2001. Vol. 22. №1. P. 91-101.
88. Druckman J.N., Nelson K.R. Framing and deliberation: How citizens' conversations limit elite influence // American Journal of Political Science, 2003. Vol. 47. №. 4. P. 729-745.
89. Papagiannis, H. The Role of the Artist in Evolving AR as a New Medium. 2011 — IEEE International Symposium on Mixed and Augmented Reality (ISMAR). Arts, Media, and Humanities., Basel: Switzerland, 2011. 190 p
90. Van Gorp B. The constructionist approach to framing: Bringing culture back in // Journal of communication, 2006. Vol. 57. №1. P. 60-78.